

Suomen musiikkikirjastoyhdistyksen julkaisusarja 137

Erkki Forss

Erik August Hagfors

Toiminta Jyväskylän seminaarin musiikinlehtorina
ja Suomen kuorolaulun kehittäjänä

Suomen musiikkikirjastoyhdistys

Helsinki 2009

Julkaisija Suomen musiikkikirjastoyhdistys ry

Toimittaja Heikki Poroila

© Erkki Forss 2009

Julkaisu on hiukan lyhennetty ja korjattu versio pro gradu -työstä, joka hyväksyttiin Helsingin yliopistossa 15.12.1950. Kaikki kuvitus on mukana ensimmäistä kertaa.

Kansikuvassa Erik August Hagfors todennäköisesti 1890-luvun lopulla.

(Kuvaajaa ei tiedetä. Kuva on julkaistu Otavan kuvatoimiston luvalla)

Forss, Erkki

Erik August Hagfors : Toiminta Jyväskylän seminaarin musiikinlehtorina ja Suomen kuorolaulun kehittäjänä. – Helsinki : Suomen musiikkikirjastoyhdistys, 2009. – 34 s. : kuv. – Suomen musiikkikirjastoyhdistyksen julkaisusarja, ISSN 0784-0322 ; 137. – ISBN 978-952-5363-36-4.

978-952-5363-36-4

Sisällysluettelo

1. Kuorolaulun alkuvaiheet Suomessa s. 1
 2. Hagforsin syntyperä, elämän alkutaival ja valmistautuminen
seminaarin laulunopettajaksi s. 5
 3. Seminaarin musiikinopettajana s. 7
 4. Säveltäjänä ja sovittajana s. 14
 5. Muissa tehtävissä ja viroissa s. 22
 6. Opettajana ja ihmisenä - Elämän loppuvaiheet s. 27
 7. Hagforsin elämäntyö s. 31
- Lähdeluettelo s. 32

1. Kuorolaulun alkuvaiheet Suomessa

Suomen musiikin historiassa on laululla ollut alusta alkaen huomattava asema. Katolisen kirkon ulottaessa vaikutuksensa Suomeen 1100-luvun puolivälissä Erik-kuninkaan ja piispa Henrikin johdolla, alkoi myös gregoriaanisen laulun hedelmöittävä vaikutus suomalaisella maaperällä. Tämä vaikutus jatkui vuosisatoja eteenpäin; vielä uskonpuhdistuksen ajalla ja protestanttisuuden alkuaikoina perustui kirkkolaulu melkein kokonaan gregoriaaniseen sävelmistöön.

Paitsi kirkon piirissä vaalittiin laulua kouluissa. Turun katedraalikoulussa, Viipurin ja Rauman kouluissa sekä luostarikouluissa oli laululla oppiaineena tärkeä sija. Koulu-
pojat hoitivat suureksi osaksi kirkkolaulun suorituksen. Siitä, että muunkinlaista laulua on harjoitettu, on todisteena arvokas koululaulukokoelma vuodelta 1582: Theodoricus Petri Ruthan, Greifswaldissa opiskelleen suomalaisen toimeksiannosta painettu ”Piae Cantiones”... Näiden laulujen suurta käytäntöä todistaa jo painosten verrattain nopea uusiminen (II 1625, III 1679, IV 1761, V 1776) ja se seikka, että ne pysyivät Porissa elävässä käytännössä aina 1860-luvulle.

Suurin osa lauluista on pohjoismaista tekoa, moni laulu todennäköisesti Suomessa seipitetty. Ensimmäisessä painoksessa on valtaosa yksiäänisiä, mutta joukossa on myös kaksi-, kolmi- ja neliäänisiä. Sellaisinaan valaisevat ne keskiaikaista koululaulua ja antavat viitteitä siitä, minkälaisessa muodossa moniäänistä laulua keskiaikana on meillä viljelty.

Vuoteen 1600 saivat kirkko ja koulu melkein yksinomaan vastata maamme musiikin viljelystä, ja senkin jälkeen jatkuu niiden vaikutus. 1600-luvulla moniääninen laulu alkaa saada yhä huomattavampaa merkitystä. Säilyneiden nuottiluetteloiden ja äänikirjojen nojalla (mm. Turku ja Pori) on voitu todeta, että sekä vanhempi alankomainen tyyli että 1600-luvun kenraalibasso- ja konsertoiva tyyli ovat olleet edustettuina.

1600-luvun neliääninen kuorokirjallisuus oli kirjoitettu suurimmaksi osaksi sekakuorolle (sopraano, alto, tenori ja basso), mutta todellisuudessa olivat ylä-äänien poikien laulettavia. Kun mieskuoro esiintyy oopperassa, se on soolokvartetti. Vasta 1700-luvun jälkipuoliskolla ilmestyy mieskuoro. Silloinkin se on vielä sangen riippuvainen soolokvartetista ja säestetystä soololaulusta, ts. melodia on ensimmäisessä tenorissa ja muut äänet säestävät, mutta kuorokaiku on joka tapauksessa löydetty.

Varsinainen mieskuoro uudenaikaisen mieskuoroyhdistyksen muodossa syntyi vasta 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Se sai alkunsa yhtäaikaan kahdessa paikassa. 1808 perusti sveitsiläinen Hans Georg Nägeli Zürichissä mieskuoron nouten nimenomaan sekakuoroa vastaan. Laulun harrastus levisi ja aiheutti useiden yhdistysten synnyn Sveitsissä ja Saksassa. Samana vuonna 1808 perusti Carl Friedrich Zelter Berliinissä ”Liedertafel”-seuransa, joka viljeli uutta seuralaulua, neliäänistä mieslaulua, ankarasti rajoitetussa piirissä. Ohjelmistoon kuului puhtaita seuralauluja, juomalauluja, pila- ja vakavampia lauluja. (Andersson 1921)

Kolmaskin mieskuorolaulun historialle merkittävä tapaus sattui samana vuonna 1808: Christian Friedrich Haeffnerin tulo Upsalaan yliopiston musiikinopettajaksi. Opettajana, johtajana ja säveltäjänä hän laski siellä pohjan ylioppilaslaululle. Tosin hänen tarkoituksensa aluksi lienee ollut sekakuorolaulun viljely, mutta olosuhteet synnyttivät ylioppilaslaulun. Tällä laululla oli Upsalassa aivan ominaiset piirteensä. Nuorekkaan harrastajapiirinsä ansiosta sillä oli sangen välitön ja vapaa luonne. Hengeltään se oli isänmaallisuuden ja heränneen kansallistunteen läpätunkemaa. Mieskuorosta tuli yksi niistä muodoista, joissa romantiikan jaloimmat aatteet saivat voimakkaimman ilmaisuksensa.

Tällaisena sen oppi tuntemaan myös se suomalainen opiskelijajoukko, joka opiskeli Upsalassa 1800-luvun ensi vuosikymmeninä. Näiden suomalaisten joukkoon kuului **Johan Josef Pippingsköld** (1792-1832), jolla tuli olemaan uraa uurtava merkitys suomalaisen mieskuorolaulun historiassa. (Andersson 1921) Pippingsköld täydensi Upsalassa lakitieteen opintojaan vuosina 1817-1819 osallistuen innolla myös sikäläiseen ylioppilaslauluun, joka teki häneen voimakkaan vaikutuksen.

Palattuun Suomeen 1819 aukeni Pippingsköldille laulunjohtajana ja muusikkona laaja työmaa. Mieskuorolaulu oli siihen asti ollut melkein tuntematonta Turussa. Ainakin Upsalassa opiskelleiden mielestä oli tässä suhteessa paljon kohentamisen varaa. Ylioppilaskuoron ”Sångsällskapet” perustava kokous oli Turussa 24.10.1819, ja Pippingsköld oli sen itseoikeutettu johtaja. (Andersson 1921) Lauluseuralla oli toveriseuran luonne. Tavattaessa harrastettiin musiikkia ja keskusteltiin kirjallisista ja musiikillisista kysymyksistä.

Ensi kerran seura esiintyi kuulijoille laulukonventissa 5.11.1819 kuulijakuntanaan ylioppilaita. Yleisö laajeni vähitellen pysytellen kuitenkin ylhäisön piirissä. Laulukonventeista vietiin kvartettilaulu koteihin. Se kuului pian sekä yksityisten että julkisten juhlien ohjelmaan. Ohjelmiston muodostivat alussa luonnollisesti Upsalasta tuodut kvartetot. Kuten Saksassa, jossa Weberin laulut Körnerin *Leyer und Schwert* –runoihin saavuttivat todellisen kansan suosion, synnytti mieskuorolaulu Ruotsissakin uuden laulusävellysmuodon, jonka etevimmät edustajat olivat Haeffner, Nordblom ja Geijér. Viimemainittujen laulut olivat reipasrytmisiä, soinnuiltaan yksinkertaisia ja mukansatempaavia, ja useat niistä säilyivät meilläkin käytössä vuosisadan lopulle saakka.

”Sångsällskapet” oli pian saavuttanut vakiintuneen aseman Turun määräävien piirien suosiossa, mutta mitään yleistä ylioppilaslaulua tämä koko luonteeltaan aristokraattinen ja omaan piiriinsä eristäytynyt kuoro ei ollut kyennyt saamaan aikaan, eikä se sitä halunnutkaan.

Tätä epäkohtaa korjaa ryhtyi **Kaarle Aksel Gottlund** (Carl Axel Gottlund, 1796-1875), joka myös oli innolla ottanut osaa ylioppilaslauluun Upsalassa opiskellessaan. (Heikinheimo 1933) Hän halusi uudistaa Turun ylioppilaslaulun tekemällä siitä koko akateemisen nuorison yhdistäjän, jollainen se oli Upsalassa. Lyhyen oleskeluaikansa kestäessä Gottlund vakiinnuttikin Turkuun kadulla laulamisen vuonna 1820. Hänen aloitteestaan oli Pippingsköldin myös ”Adelsfanan”-nimellä kutsutun kuoron rinnalle syntynyt uusi, vapaampi ja vakinainen kuoro, jolla oli runsaasti sekä intoa että laulunlahjaa. Kuoro sai pian eteväksi johtajakseen Tuomiokirkon urkurin J. A. Nybergin. Rinnalle syntyi pian myös eri osakuntien kuoroja. Kesällä 1822 mainitaan perustetun ”ainakin puolen tusinaa lauluseuraa Turun kaupunginaitauksen sisäpuolelle.” (Heikinheimo 1933)

Vaikka mieskuorolaulu maassamme oli saanut alkusysäyksen ja vaikutteet ruotsalaiselta yliopistokaupungilta, loi se Turussa aikaisempaa kiinteämmän järjestyksen ja muodon itselleen. Ilman Pippingsköldiä mieskuorolaulu olisi tuskin tunkenut juuriaan maamme niin voimakkaasti kuin se lauluseuran kautta teki.

Turun palo 1827 katkaisi lupaavasti alkaneen kuorotoiminnan kuten muunkin kulttuurielämän kehityksen maamme vanhimmassa kaupungissa. Helsingistä tuli maan henkisen elämän, myöskin musiikin, keskus. 1828 perustivat entiset turkulaiset laulajat ”Akateemisen musiikkiseuran” (”Akademiska Musiksällskapet”), joka jatkoi suoraan Turun lauluseurojen perinteitä. Seura oli aluksi melko suljettu, mutta laajensi toimintaansa vuonna 1832, mistä lähtien konsertit pidettiin yliopiston vastavalmistuneessa juhlasalissa. Syksystä 1834 alkaen konsertit muuttuivat julkisiksi, pääsymaksullisiksi tilaisuuksiksi. Vokaalimusiikkia edustivat melkein yksinomaan mieskuorolaulut, joiden joukkoon liittyivät useat Ehrströmin laulut, kuten *Lähteellä* ja *Joutsen*. Kantaohjelmistoon kuului myös useita Turun lauluseuran lauluja. Myös soitinmusiikilla oli ajan tavan mukaan huomattava sijansa konserttien ohjelmistossa. Seuran toiminta lakasi kuitenkin jo 1835, jolloin perustettiin uusi ja suurempi lauluseura.

Useina seuraavina vuosikymmeninä vaikutti **Fredrik Paciuksen** (1809-1891) toiminta Helsingin ja koko Suomen johtavana musiikkiahmona myös kuorolauluumme. Suuria oratorioesityksiä varten, joita Pacius toimeenpani ja johti, perustettiin 1836 sekakuoroyhdistys ”Sångföreningen”. Ylioppilaat muodostivat myös oman erikoisesti ylioppilaslaulua harrastavan laulukuntansa ”Akademiska sångsällskapet” (myöhemmin ”Akademiska Sångföreningen”) 1838. Laulajien ohjelmisto sai uusia numeroita, kun Pacius sävelsi mieskuorolauluja ja sovitti melkoisen määrän suomalaisia kansanlauluja. Aikaisempi voimakas ruotsalainen vaikutus ohjelmistossa sai antaa perään saksalaiselle

ja osittain kotimaiselle kuorolaulusävellykselle. Suurten vokaaliteosten esittämistä jatkettiin Paciuksen johdolla, ja tilaisuudet muodostuivat musiikkielämän huipputapauksiksi maassamme.

Turussa oli musiikkielämä palon jälkeen lamassa noin vuosikymmenen ajan, kunnes se alkoi taas elpyä. Vuonna 1838 perusti Ruotsista saapunut musiikkimies Carl Th. Möller Turkuun sekakuoron. Hän aloitti myös järjestelmällisen sekakuorolaulun kehittämisen perustaen ja ylläpitäen laulukoulua sekakuoron yhteydessä, joka siten rakentuisi leveämmällä pohjalle. Sekakuorolaulun ensimmäinen esiintyminen sen nykyaikaista lähentelevässä muodossa on luultavasti sijoitettavissa mainittuun vuoteen Turussa. (Andersson 1921)

Vähän myöhemmin kaikui sekakuorolaulu Hämeenlinnasta. Sinne oli asettunut asumaan kuuluisa suomalainen laulajatar Johanna von Schoultz, jonka lupaavasti alkanut taiteilijaura oli sairauden johdosta katkennut ennen aikaansa. (Andersson 1924) Hän perusti 1842 Hämeenlinnaan sekakuoron, johon kuului 37 jäsentä. Kuoro tuli pian musikaalisten illanviettojensa ansiosta laajalti tunnetuksi. Ohjelmistoon kuului melko vaikeitakin sävellyksiä. Jonkun kerran esitettiin pienehköjä näyttämöteoksiakin kuten Berwaldin *En majdag i Wärend*, joka herätti suurta kiinnostusta.

Vuosisadan puolivälin tienoilla on huomattavissa vilkas kuorolaulun viriäminen eri puolilla maata. Turussa toimi Möllerin kuoron lisäksi ”Aura Sångförening” ja Kauppayhdistyksen (”Handelssångföreningen” 1847) sekä Käsityöläisyhdistyksen mieskuoro. Carl Gustaf Waseniuksen osuus useiden kuorojen johtajana on sangen huomattava. Hän käytti myös koululaisia kuorossa. Tunnusomaista ajan kuorolaululle oli sen leviäminen varsinaisen sivistyneistön ulkopuolelle kauppa-apulais- ja käsityöläispiireihin. 1857 perustettiin Helsingissä käsityöläiskuoro ”Hantverkarnes Sångförening”, jonka ensimmäinen johtaja oli Erik August Hagfors. Seuraavalla vuosikymmenellä saivat omat kuoronsa Viipuri, Pori, Vaasa, Loviisa ja Tampere.

Kuorolaulun voimakas elpyminen liittyi osana siihen kansallisen kulttuurin nousuun, joka alkoi 1800-luvun puolivälin tienoilla. Kansalliset pyrkimykset vaativat suomenkielistä ilmaisua hengenviljelyn eri aloilla. Tämä johti myöskin musiikin alalla suomenkielisen kuorolauluohjelmiston syntyyn, joka puolestaan teki mahdolliseksi kuorolaulun muuttumisen määrättyjen piirien harrastuksesta koko kansan omaisuudeksi.

Tässä työssä on Erik August Hagforsin osuus erittäin suuriarvoinen.

2. Hagforsin syntyperä, elämän alkutaival ja valmistautuminen seminaarin laulunopettajaksi

Erik August Hagfors syntyi Inkoossa 28. päivänä syyskuuta 1827. Hänen isänsä Erik Hagfors oli ammatiltaan kanttori ja palveli Suomen kaartin ja sittemmin Orimattilan seurakunnan kanttorina. Äiti oli nimeltään Maria Helena Tallberg. Musikaalisuutensa Erik August Hagfors peri ilmeisesti isältään, joka oli laulutaitonsa lisäksi tunnettu myös viuluniekkana.

Ensimmäisen vaimonsa kuoltua meni kanttori Hagfors uusiin naimisiin, ja kaksi tästä avioliitosta syntynyttä poikaa osoitti myöhemmin huomattavia musiikkilahjoja. Toimittaja **Johan Fridolf Hagfors** (1857-1931) runoili ja sävelsi sekä omisti Akademiska Sångföreningenille laulun *Modersmålets sång*, joka on juhlalauluna yleisessä käytössä ruotsinkielisen väestömme keskuudessa ja tunnettu myös Ruotsissa ja Viron ruotsalaisten keskuudessa. Johan Fridolf Hagfors on lisäksi kirjoittanut tekstin yksinäytöksiseen oopperaan *Ann-Mari* (säveltäjänä Eibenschütz) ja näytelmän *Beatrice Cenci*. Hän julkaisi vuonna 1918 kokoelman säveltämiään mieskuorolauluja, muutti vuonna 1919 Tukholmaan, missä kuoli. Erik Hagforsin pojista nuorin, Myrskylän kirkkoherrana toiminut **Erik Wilhelm Hagfors** (1863-1956) on säveltänyt mm. J. H. Erkon *Hämäläisten laulun*.

Erik August Hagfors kävi koulua Porvoossa, jonka lukiosta hän pääsi ylioppilaaksi vuonna 1848. Helsingin yliopistossa hän suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon. Hagfors vihittiin maisteriksi 1853, jonka jälkeen hän ryhtyi opiskelemaan lääketiedettä. Valmistuttuaan lisensiaatiksi vuonna 1862 hän toimi lääkärinä mm. Tukholman Serafim-sairaalassa ja synnytyslaitoksella. Lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi hän väitteli 1863. Väitöskirjan otsikkona oli *Difteriteettinen tulehdus silmän sidekalvossa* (Om difteristisk inflammation uti ögats bindehinna).

Opintojensa ohella ei Hagfors unohtanut musiikkia. Jo kouluaikana mainitaan hänen harrastaneen musiikkiopintoja Fredrik August Ehrströmin johdolla. Ylioppilaana hän omisti kaiken vapaa-aikansa musiikkiharrastuksilleen kuuluena jäsenenä toveriliittoon ”musiikkia harrastavat medisiinarit”, jonka piiriin kuuluivat myös mm. Ferdinand Flodin, Hällström, Tigerstedt ja Christian Sibelius. Vuosina 1849-1852 hän kuului sellistinä Akateemiseen orkesteriin.

Koko opiskeluaikansa Hagfors nautti yliopiston musiikkistipendiä. Samoihin aikoihin hän aloitti myös musiikkipedagogisen toimintansa hoitaen vuosina 1850-1859 useiden

helsinkiläisten oppikoulujen laulunopettajan virkoja sekä johtaen ajan parhainta mieskuoroa, Hantverkarnes sångföreningiä. Vuonna 1859 Hagfors julkaisi laulukokoelman *Sångbok för Helsingfors lyseum* ja vuosina 1860-1862 kokoelman *Sångbok för Helsingfors Hantverkareföreningens Sångkör*.

Pääkaupungin musiikkielämään Hagfors osallistui innolla myötävaikuttaen kaikkialla, missä ylioppilaslaulua viljeltiin, antamalla kuoroineen konsertteja ja toimien Fredrik Paciuksen apuna sinfoniakonsertteja ja oopperanäytäntöjä järjestettäessä. Paciuksen suurta huomiota ja menestystä saavuttaneissa harrastelijavoimin toimeenpannuissa oopperaesityksissä esiintyi Hagfors solistinakin mm. *Sevillan parturissa* ja laulaen Paciuksen oman oopperan *Kaarle-kuninkaan metsästyksen* ensiesityksessä vuonna 1852 Oxenstiernan osan. Muutamien ylioppilastoveriensä kanssa Hagfors perusti yksityisen mieskvartetin.

Ottaen huomioon tämän varsin innokkaan ja monipuolisen osanoton musiikkirientoihin, ei ole niinkään ihmeteltävää, että Hagforsissa vähitellen kypsyi päätös antautua kokonaan säveltaiteen palvelukseen. Lopullisen ratkaisunsa hän teki vuonna 1862, siis jo ennen valmistumistaan lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi, matkustaen Saksaan harjoittamaan musiikkiopintoja ja tutkimaan ennen kaikkea musiikinopetuksen menettelytapoja. Hagfors tutustui musiikinopetusoloihin Berliinissä ja Armin Frühn johdolla Dresdenissä. Opintomatkan teki mahdolliseksi valtion apuraha (500 ruplaa), jollaisia oli Uno Cygnaeuksen ehdotuksen mukaan myönnetty kaikkiaan kahdelletoista henkilölle, tarkoituksella valmentaa opettajia Jyväskylään perustettavaa seminaaria varten. Kotiinpaluun jälkeen Hagfors nimitettiin Jyväskylän vastaperustetun (1863) seminaarin musiikinopettajaksi. Tätä virkaa hän hoiti kaikkiaan 30 vuotta, jona aikana hän suoritti laajakantoisen ja hedelmällisen työnsä suomalaisen musiikin opetuksen ja kuorolaulun hyväksi.

Jyväskylän seminaarin ensimmäiset lehtorit 1860-luvulla. Takana vas. suomenkielen lehtori Jaako Länkelä, matematiikan lehtori Ernst Jakob Valdemar Bonsdorff, kasvatustieteen ja historian lehtori Olavi Wallin, luonnontieteen lehtori Johan Ferdinand Canth. Istumassa vas. voimistelunopettaja Karl Gustaf Göös, musiikin lehtori Erik August Hagfors, uskonnonopettaja Nestor Järvinen sekä piirustuksen, käsitöiden ja maantiedon lehtori Johan Rafael Hårdh
(Kuva Jyväskylän yliopiston museon kuva-arkisto)

3. Seminaarin musiikinopettajana

Ryhtyessään hoitamaan virkaansa seminaarin musiikinopettajana ei Hagforsilla ollut apunaan minkäänlaista kotimaista musiikinopetuksen järjestelmää, ei edeltäjiä eikä perinteitä. Lukuunottamatta seminaarin ensimmäistä johtajaa Uno Cygnaeusta, jonka laajat pedagogiset tiedot ja kokemukset olivat tukena musiikinopetuksen suuntaviivoja hahmoteltaessa, ei hänellä ollut ketään neuvonantajaa. Talvella 1862-1863 Saksaan tehdyn opintomatkan antamien ohjeiden ja virikkeiden sekä vastaisten opetustyössä saatavien kokemusten perusteella oli hänen ryhdyttävä luomaan ensimmäiset oppimäärät. Oma arvonsa oli varmaan jo opiskeluaikana Helsingissä hankituilla laulunopettajan kokemuksilla.

Näihin aikoihin oli laulunopetuksen asema ja tarkoitus kiivaan väittelyn alaisena. Tuomiokapitulit ja kirkon miehet pitivät seurakuntatarkoituksiin harjoitettua vapaaehtoista virsilaulua kansakoulun laulunopetuksessa riittävänä. Uno Cygnaeus taas vaati, että ”koulun tulee viljellä kaikki niitä lahjoja, joita Jumala on ihmiselle antanut”. Tähän vaatimukseensa hän sai tukea J. V. Snellmanin vakaumuksesta: ”Laulua voidaan kansakoulussa opettaa sielua kehittävästä taitavuutena.” Toukokuun 11. päivänä 1866 musiikinopetus julistettiinkin muiden opetusaineiden vertaisena kansakoulujen pakolliseksi oppiaineeksi. (Tamminen 1937) Silloin oli Hagfors toiminut jo kolme vuotta Jyväskylän seminaarissa luoden ensimmäiset opetussuunnitelmansa Cygnaeuksen ja Snellmanin hengessä.

Ensimmäistä lukukautta varten Hagfors suunnitteli seuraavanlaisen ohjelman (”Laulun ja soitannon opetusohje Kansakouluopettajaseminariorissa Jyväskylässä syksy-lukukautena vuonna 1863”)

”Miespuolella. Laulu (3 t. viikossa). Lauluopin tavallisten merkkein ja yleisten ymmärteiden selitys ynnä äänneiden isku (träffning) ja niiden välein (intervall) määräys sen mukaan kun C-askelon äänneet ovat tulleet luonnollisessa järjestyksessään harjoitetuiksi. Sitten esitellään yhdessä jaksossa Polento- ja Sointuoppi sillä tavalla, että erityisiä polento-opin taivutuksia ja siihen kuuluva kaikkein taivutettavain kappalten jäsentäminen tapahtuu ennen niiden laulamista. Yksi- ja kaksiaänisten laulukappalten ohessa taivutetaan niin monta tavallisinta virttä kuin aika myöntää. Soitanto (3 t. viikossa). Pianon soitannon sormitaivutuksia ja siihen kuuluvia taivutuskappaleita, seuraten kirjaa: ”Praktisch-theoretische Pianoforteschool von Bernhard Brähmig” ynnä tarpeellisia selityksiä. Niille oppilaille, jotka varsinaisissa soittotunnissa eivät soita, annetaan nuottikirjoittamisen eli lukemisen työtä. / Er. Aug. Hagfors. / Naispuolella on laulu-opetus samanlainen kuin miespuolisesta on sanottu. Oppituntein luku on 3 viikossa.”

Näin oli päästy alkuun, eikä se ollut niinkään vaatimaton ottaen huomioon, että miesoppilaat olivat talonpoikaisnuorisoa, joka ei ollut saanut harvoja poikkeuksia lukuunottamatta erityisempää alkuopetusta. Naisoppilaat taasen olivat yleensä (ensimmäisenä vuonna yhtä lukuun ottamatta kaikki) säätyläisperheistä, ja monet olivat saaneet opetusta tyttökouluissa. Oppilaiden ikä vaihteli ensimmäisenä vuonna 19:stä 32:een vuoteen. Opettajalta vaadittiin todellista innostusta ja palavaa rakkautta työtään ja oppilaitaan kohtaan menestyäkseen näissä olosuhteissa. Aika osoitti, ettei Hagforsilta puuttunut kumpaakaan.

Seminaari oli suunniteltu nelivuotiseksi. 1866 aloitti toimintansa mallikoulu, jossa opettajakokelaat harjoittelivat. Vuonna 1867 valmistuivat ensimmäiset Jyväskylän seminaarin kasvattamat opettajat, 16 mies- ja 7 naisopettajaa. Tällöin saivat myös opettajat nimityksen seminaarin vakinaisiksi lehtoreiksi. Senaattori Furuhjelm lausui senaatille antamassaan selonteossa lukuvuoden toiminnasta ja vuositutkinnosta mm. seuraavaa: ”Se tapa, jolla neliääniset laulut, osittain mies- osittain sekaäänisinä kuoroina, laulettiin, todistaa laulunopettajan tohtori Hagforsin erinomaista taitoa oppilaittensa

johtamisessa ja heidän mielensä innostamisessa tähän jalostavaan sivistyskeinoon...”
(Raitio 1913)

Mitä kaikkea oppilaat saivat neljän vuoden aikana laulu- ja soittotunneilla oppia, käy ilmi seuraavista ohjelmista (”Oppimäärät laulannossa kansakoulu-opettajaseminaarin miesosastossa lukuvuotena 1868-69” ja ”Oppimäärät soitannossa kansakouluopettajaseminaarin miesosastossa lukuvuotena 1868-69”):

”I luokalla (3 t. viikkonsa). Syysl. lauluopin tavallisten merkkein ja yleisten ymmärteiden ynnä äänneiden iskun (träffning) ja intervallien eroittaminen kovassa C-skaalassa. Polennollisia yksiaänisiä harjoituksia tavallisimmissa tasaisissa tahtilajeissa ja sen ohessa niin monta tavallisinta virttä kuin aika sallii. / Kevätl. Polennollisia kovan C-askelon (skaalan) erityisien intervallien mukaan asetuita taivutus-kappaleita erinäisissä tahtilajeissa yksi- ja kaksiaänisesti. Tämän ohessa harjoitetaan virsiä. / II luokalla (2 t. viikkonsa). Syysl. Kvartista alkaen kovan C-askelon vielä jälle jääneet intervallit sanattomia yksi- ja kaksiaänisiä laulelmia laulamalla erinäisissä tahtilajeissa. / Kevätl. Muut kovat C-duurin mukaan muodostetut sekä risti- että b-äänne lajit (niitä lukematta, joilla on enemmän neljä # ja neljä b etumerkityksenä) yksi- ja kaksiaänisiä sanattomia laulelmia laulamalla, ja erityisistä intervallista lukua pitämällä. / III luokalla (3 t. viikkonsa). Syysl. Epäluonnollisia harjoituksia ennen taivutetuissa kovissa sekä # että b-äännelajeissa yksi-, kaksi- ja kolmiaänisesti ynnä viittauskappaleissa toisiin äännelajeihin tapahtuviin poikkeemuksiin. Sointuopista kolmukset ja osaksi neli-ääniset soinnut. / Kevätl. Pehmeän askelon muodostaminen ja eroittaminen kovasta skaalasta ynnä harjoituksia pehmeissä äännelajeissa yksi-, kaksi- ja kolmiaänisesti. Sointuopista neli-ääniset soinnut. IV luokalla (1 t. viikkoonsa). Oppikirja: Kirkkoveisuun neuvoja ja opetuksia, kirj. D. H. Kukkasele. H. Wächterin 50 kuorolaulua. / Syysl. Harjoituksia yksi-, kaksi- ja kolmiaänisesti pehmeissä äännelajeissa, H-mollista alkaen niitä lukematta, joissa on enemmän kuin neljä # ja neljä b etumerkityksenä. Kevätl. Kirkkonuottien muodostaminen ja tunteminen (Kukkaselelän mukaan); Käytännöllinen johdatus lauluopetuksessa ja sen vieressä Wächterin 50 kuorolaulun läpilauleminen. Kolmuksia ja neli-äänisiä sointuja kerrotaan. / Jyväskylässä 25 p. Tammikuuta v. 1869. / Er. Aug. Hagfors.”

”I luokalla (3 t. viikkoonsa). Oppikirja: Praktisch-theoretische Pianoforteschule von B. Brähmig. Syysl. Pianosoitannossa sormitaivutuksia ynnä siihen kuuluvia taivutuskappaleita liikkumattomalle kädelle C-skaalassa. Kevätl. Sormitaivutuksia liikkumattomalle kädelle eteenpäin. / II luokalla (3 t. viikkoonsa). Oppikirja: Praktische Orgelschule von F. W. Schütze. / Syysl. Taivutuksia liikkumattomalle ja liikkuvalla kädelle kovassa C-askelossa. Kevätl. Pianokoulussa löytyviä taivutus-kappaleita liikkumattomalle ja liikkuvalla kädelle 2 t. viikkoonsa ja yhtenä tuntina Choraali-soitantoa Harmoniolla. / III Luokalla (3 t. viikkoonsa) Syysl. Pianonsoitannossa on harjoitettu taivutuksia liikkuvalla kädelle 2 tuntia viikkoonsa ja yhtenä tuntina on soitettu Choraalia Harmonilla. / Kevätl. Paitsi taivutuskappaleita liikkuvalla kädelle on muutamille oppilaille annettu helpompia sonaatteja soitettavaksi. Yhtenä tuntina viikkoonsa Choraali-soitantoa Harmoniolla. / IV Luokalla (1 t. viikkoonsa). Oppikirja: Nordlundin Choraalikirja. Lätta melodiska preludier samlade af C. L. Lindberg. / Syysl. Choraali-soitanto harmoniolla erittäin pedaalin käyttämisestä huolta pitämällä. Kevätl. Paitsi Choraalia sekä Schützen koulutusta että Nordlundin Choraalikirjasta on enemmän edistyneille oppilaille annettu helpompia etusäveliä soitettaviksi. / Jyväskylässä 25 p. Tammikuuta v. 1869 / Er. Aug. Hagfors.”

Naisosastossa olivat oppimäärät samat kuin miesosastossa. Soitannossa oli naisoppilailta oma opettajansa, Christina Åberg.

Kuten edellä olevista suunnitelmista huomaa, pyrki opetus kolmella luokalla antamaan varsinaisen musiikin teorian ja soitonopetuksen, ja vasta neljännellä, viimeisellä luokalla tapahtui opettajakokelaiden käytännöllinen harjoitus laulunopetuksessa.

Varhaisemmissa opetussuunnitelmissa herättävät huomiota myös kieliasu ja musiikki-termit. Hagforsin suomenkielentaito oli puutteellinen, jopa siinä määrin, että se antoi hänelle aiheen epäröidä soveltuvaisuuttaan seminaarin opettajaksi. Vaikka hän ei koskaan oppinut puhumaan virheetöntä suomea, korvasi hyvä tahto varmasti tämän puutteen. Sitä kunnioitettavampaa on, että hän ryhtyi innolla luomaan suomenkielistä musiikkisanastoa. Koska suomen kieltä ei aikaisemmin oltu käytetty musiikinopetuksessa, oli luonnollista, että myös suomenkielinen oppisanasto puuttui. Tässä vaikeassa työssä oli Hagforsilla suurena apuna tunnettu sanaseppo, sanojen ”tiede” ja ”taide” luoja, tohtori Wolmar Styrbjörn Schildt-Kilpinen.

Tohtorien yhteistyönä saivat syntynsä mm. seuraavat sanat: *askelo* (asteikko, skaala), *pidäke* (fermaatti), *venyke* (fermaatti), *kolmus* (kolmisointu), *polento* (rytmi), *supiste* (synkooppi), *äänne* (sävel), *äännelaji* (sävellaji), *sävel* (sävelmä), *äänteen iskeminen* (säveltäpailu), *tahdin juoksu* (tempo), *nuottilatu* (viivasto), *viivikko* (viivasto) ja *päälenuuseva* (ylinouseva). On luonnollista, että näistä vain harvat ovat säilyneet käytössä nykypäiviin asti. Jo Hagfors itse luopui aikanaan monesta ensimmäisestä termistään uudempien hyväksi. Suomen kielen kehitys lähes sadan vuoden aikana on ollut niin suuri, ettei ole ihmeteltävää, jos Hagforsin musiikkisanat on korvattu uudemmilla ja paremmilla. Mutta ainakin *pidäke* ja *supiste* ovat yhä yleisesti käytössä huolimatta viime aikoina tapahtuneesta musiikkisanaston uusimisesta ja muovailemisesta.

Jo F. A. Ehrströmin vuonna 1837 julkaisemassa teoksessa *Suomalainen messu* on jonkin verran suomenkielistä musiikkisanastoa, mutta Hagforsille on annettava kunnia ensimmäisen varsinaisen suomenkielisen musiikkisanaston luomisesta. Tämä työ oli kaunis ilmaus tekijän innostuksesta aineeseensa ja samalla suomenkielisyyspyrkimyksistä, jotka vallitsivat noina aikoina.

Vertauksen vuoksi tarkasteltakoon seuraavaa opetussuunnitelmaa, joka on päivätty 15.12.1891, siis pari vuotta ennen Hagforsin luopumista virastaan. Siitä käy ilmi sekä oppimäärät kasvaneena siihen mittaansa ja laatuunsa, jollaisina Hagfors jätti ne seuraajilleen että parin vuosikymmenen aikana tapahtunut musiikkisanaston kehitys.

”*Laulannon ja Soitannon opetussuunnitelma Jyväskylän seminaarin miesosastolla. I Luokka* (opetusaika 4 tuntia viikossa). *Laulanto* (2 t.) Musiikkiopin ensimmäiset alkeet. C-duuriskaalan Intervallit. Tahti- ja rytmiooppi ynnä harjoituksia yksi- ja kaksi-äänisesti. Kolmisoinnut. / *Soitanto* (2 t.) Pianosoitanto, sormitaivutuksia ynnä siihen kuuluvia harjoituksia pianokoulun mukaan. *II Luokka* (opetusaika 5 t. viikossa). *Laulanto* (3 t.) Muut Duuriskaalat (#- ja b-äännelajit) luonnollisessa ja epäluonnollisessa järjestyksessä ynnä harjoituksia yksi-

kaksi- ja kolmiäänisesti. Kolmi- ja neliääniset soinnut. Yhtenä tuntina yhteislaulua. / Soitanto (2 t.) Pianosoitanto, eteenpäin pianokoulun mukaan, valmistava ohjaus koraalisoitantoon. Koraalia. / III Luokka (opetusaika 4 tuntia viikossa). Laulanto (3 t.) Moll-skaalat ynnä harjoituksia yksi-, kaksi- ja kolmiäänisesti. Kolmi- ja neliääniset soinnut. Yleinen musiikkioppi kokonaisuudessaan. Yhtenä tuntina yhteislaulua. / Soitanto (1 t.) Pianosoitanto, skaaloja ynnä harjoituksia pianokoulun mukaan. Koraalisoitanto uuden Koraalikirjan mukaan. I IV Luokka (opetusaika 5 t. viikossa). Laulanto (3 t.) Sointuoppi lyhykäisyydessään ynnä siihen kuuluvia käytännöllisiä harjoituksia. Koraalien tutkiminen sointujen puolesta (analyysi). Yhtenä tuntina yhteislaulua. Soitanto (2 t.) Pianosoitanto. Sonaatteja ja muita edistyttäviä soittokappaleita. Koraalisoitanto uuden Koraalikirjan mukaan. Koraalien etusäveliä. / V Luokka (opetusaika 3 t. viikossa) Laulanto (2 t.) Kirkkoäännelajit. Laulunopetuksen menettely ynnä käytännöllisiä harjoituksia ja ohjauksia mallikoulua varten. Yhtenä tuntina yhteislaulua. Soitanto (1 t.) Koraalisoitanto uuden Koraalikirjan mukaan. Koraalien etusäveliä. / Huomaa! Paitsi yllämainittuja laulutunteja on joka toinen viikko 1 lisätunti käytettävä mies- ja naisosaston yhteistä sekäänistä laulua varten. / *Er. Aug. Hagfors.*”

Viidennen luokan esiintyminen suunnitelmissa johtui siitä, että oli juuri tehty esitys seminaarin muuttamisesta viisivuotiseksi. Kesti kuitenkin kaksi ja puoli vuosikymmentä, ennen kuin ehdotus toteutettiin.

Näin oli Hagfors saanut aikaan suomenkielisen musiikinopetuksen ensimmäiset suunnitelmat, oppimäärät ja menetelmät. On luonnollista, että vaatimukset ovat nykyaikana tälläkin alalla kasvaneet, mutta ottaen huomioon ajan ja ympäristön on Hagforsin työtä pidettävä erittäin onnistuneena. Pohja musiikinopetukselle oli luotu, ja tämä pohja oli kestävä, jolle saattoi rakentaa.

Itse opetus vaati paljon sekä opettajalta että oppilailta. Ei ollut olemassa minkäänlaista suomenkielistä musiikinteoriaa käsittelevää tai laulukirjallisuutta. Oppikirjojen puutteessa täytyi turvautua tunneilla opettajan sanelun mukaan tehtyihin muistiinpanoihin. Siten kirjoitti kukin oppilas muistiin koko musiikkiopin, samoin kaikki pianon- ja harmoninsoiton tehtävät ja kuorolaulut. Muistiinpanoista kertyi neljän vuoden aikana laajat kokoelmat, jotka tavallisesti sidottiin kauniiksi kirjoiksi. Ne olivat jälkeensä opettajien ainoina tiedonlähteinä ja nuottikokoelmina.

Lehtori A. E. Taipaleella on ollut käytettävissään tällaiset muistiinpanot vuosilta 1879-1983, kaksi paksua nidosta, joiden hän kertoo sisältävän 96 isoa sivua musiikkioppia, 105 pianoharjoitusta, 26 koraalipreludia sekä suuren joukon pianokappaleita ja kuorolauluja. Nämä käsikirjoitetut nidokset ovat ensimmäiset suomenkieliset musiikin oppikirjat. Täytyy todella kunnioittaa sitä työmäärää, mikä niihin on pantu. (Suomen Musiikkilehti. Syyskuu 1927)

Aksel Almqvist julkaisi vuonna 1881 kirjan *Yleinen musiikkioppi kouluja ja yksityisiä varten*. Se oli tehty ilmeisesti Hagforsin luentojen pohjalta (Almqvist oli Hagforsin oppilas) käyttäen apuna Banckin, Byströmin ja Cronhamnin oppikirjoja. Hagfors tarkasti kirjaseen ja varusti varsinkin taidesanaston tärkeillä lisäyksillä.

Kuorolaulu on ennen kaikkea lähellä Hagforsin sydäntä. Opettajiston pöytäkirjoista käy ilmi, että Hagfors pyysi vuonna 1872 seminaarin oppilaille yhden vakinaisen yhteisen laulutunnin, mihin pyyntöön suostuttiinkin. Seuraavana vuonna 1873 keskusteltiin jopa neljässä kokouksessa yhteisestä laulutunnista, ennen kuin päästiin tulokseen. Päätöksen mukaan tuli yhteislaulua olemaan miesoppilaille joka lauantaina yksi tunti ja kaikilla seminaarin oppilaille joka kolmas tai neljäs keskiviikko.

Hagfors huolehti myös laulukirjojen tuonnista ulkomailta sopivassa tilaisuudessa. Jotta muistiinpanoihin sisältyvät kuorolaulut tulisivat laajempien piirien hyväksi, heräsi Hagforsissa myös ajatus niiden painattamisesta. Tällä tavalla hän joutui aloittamaan suomenkielisen kuorolaulukirjallisuuden julkaisemisen.

Uranoortajan ja aloitteentekijän paikasta kiistelee tosin Hagforsin kanssa **Heinrich Wächter** (1818-1881), jonka julkaisemat pääosin lastenlauluja sisältävät kokoelmat ilmestyivät hieman aikaisemmin. Vuonna 1866 Wächter julkaisi kokoelman *50 kuorolaulua*, jonka laulut olivat yksi- ja kaksiaänisiä. Vuotta myöhemmin ilmestyi *Kokous neliäänisiä lauluja miesäänillä laulettaviksi*, 1869 kokoelma lastenlauluja ja 1871 jälleen kuorolauluja. Wächterin koululaulut saavuttivat suosiota siinä määrin, että yksiaäninen laulu oli joutua syrjäytetyksi kouluissa.

Hagforsin ensimmäinen kokoelma (*Suomalainen lauluseppele, yhdistetyille nais- ja miesäänille sovitettuja arvokkaampain sävelniekkain lauluja seminaarille, kouluille ja laulu-seuroille toimittaja Er. Aug. Hagfors*), ilmestyi vuonna 1871 (osa I). Se sisältää 50 hengellistä laulua, jotka on valikoitu parhaiden ulkomaisten säveltäjien tuotannosta sekä 55 koraalia ja suomenkielisen messun. Vuonna 1874 ilmestyi kokoelma *Kaikuja Keski-Suomesta, neli- ja seka-äänisiä lauluja, seminaarien, koulujen ja lauluseurojen tarpeeksi ja hyödyksi*, joka sisältää Hagforsin omia lauluja ja kansanlaulusovituksia. Vuonna 1883 ilmestyi *Lauluseppele II*, joka sisältää 30 motettia ja 25 maallista laulua ja vuonna 1898 *Lauluseppele III*, jossa on kuuden Hagforsin oman sävellyksen lisäksi 40 motettia ja 21 maallista laulua.

Paitsi varsinaisia laulukokoelmia Hagfors julkaisi seminaarien tarpeeksi vuonna 1872 saksalaisen F. J. Fischerin kokoelman *Lauluharjoituksia, sanattomia yksi-, kaksi- ja kolmiäänisiä laulelmia kovissa ja pehmeissä äänilajissa* ja vuonna 1876 uudistetun laitoksen Antti Nordlundin koraalikirjasta vuodelta 1850.

Hagfors perusti heti Jyväskylään tultuaan oppilaittensa keskuuteen kuoron, jonka toiminta on jatkunut siitä saakka jäsenistön vaihtuessa koko ajan. Kuoro toimi aluksi erikseen mies- ja naiskuorona sekä yhdistettynä sekakuorona. Ison kuoron (33 miestä ja 15 naista) ensimmäinen juhlallisempi esiintyminen tapahtui 1864 vuositutkinnon yhteydessä ja herätti suurta ihastusta juhlayleisössä. Maisteri K. G. Leinberg, myöhempi seminaarin johtaja, kuvaa yleisön tunnelmia seuraavasti: ”Oli yhtä ihmeellistä kuin opettavaakin huomata, miten helposti useampia oppiaineista –

mm. musiikkia – voidaan käsitellä suomeksi. Vieraat joutuivat hämmästyksen valtaan kuullessaan jo laivarannassa seminaarilaisten suomenkielistä neliäänistä laulua.” (Suomen säveltäjiä 1945)

Suuri sekakuoro esiintyikin vain huomattavimmissa tilaisuuksissa. Tuli tavaksi, että se esiintyi myös paikkakunnalla vierailevien taiteilijoiden konserteissa. Tilaisuudet saattoivat saada tällöin yleisen isänmaallisen juhlan luonteen. Kansan Lehti (nro 16, 1869) kertoo, että ranskalaisen viuluniekän Aleksander de la Rancherayn konsertissa olivat seminaarin mies- ja naisoppilaat laulamassa lehtori Hagforsin johdolla: ”Tämän laulantokin kohotti suuresti iltahuvituksen kauneutta. Siinä he lauloivat myös ’Eläköön armias, rakkahin ruhtinas Suomenkin maan’ ja ’Maamme’.” Vuonna 1868 oli Kansan Lehdessä jo kirjoitettu: ”Ilta-huvissa viime tiistaina Seminaarin voimistelusalissa oli väkeä jotenni koossa. Siinä esiteltiin soitelmia vaan liiatenni laulelmia yksi-, kaksi-, neli- ja moniäänisiä. Ne olivat vaihtelevaisia, ihanaisia. Useampi-äänisiä johdatti Herra Lehtori Hagfors tunnetulla mainiolla taidollansa. Laulajat olivat seminaarin oppilaita.”

P. J. Hannikainen kertoo musiikkimuistoissaan (Helsingin Sanomat 8.6.1924) kuorosta seuraavaa: ”Seminaarin ison kuoron harjoitukset, jotka siihen aikaan (n. 1870 tienoilla) pidettiin sunnuntaisin kirkonmenojen jälkeen, olivat seminaarin alkuvuosina ja pitkän ajan eteenpäin paikkakuntalaisten puolelta nähtävästi varsin huomattuja ja mieluisia ’konsertti’-tilaisuuksia, joihin usein kaupunkilaisia kerääntyi hartaiksi kuuntelijoiksi.” Em. Tamminen on kertonut muistelmissaan (Jyväskylän Seminaari 1863-1930. Helsinki 1937), että ”vanhassa puukirkossa lauloi adventtina lehterillä seminaarin sekakuoro toht. Hagforsin johdolla hosiannahymnin.”

Kuoron vaikutus kaupungin musiikkielämään oli siis varsin voimakas ja elähdyttävä. Mutta pienempiä kokouksia ja juhlia varten tulivat pienemmät erityiskuorot tarpeelliseksi. Sellaisia syntyikin. Oppilasseuran ensi vuosina oli olemassa erityinen mieskuoro, jota johti joku kokelas, vaikkakin harjoituksia etupäässä valvoi tri Hagfors. Sen lisäksi on kullakin luokalla ollut oma kuoronsa, kuten myös monennimisiä tilapäiskuoroja. Merkinnot miesoppilaiden kokousten pöytäkirjoissa todistavat myös, että laulun harrastus on ollut suuri.

Ansio tästä kuuluu seminaarin uupumattomalle ja innostavalle musiikinlehtorille, joka ensiksikin teki mahdolliseksi suomenkielisen kuorolaulun viljelyn ja toiseksi puhalsi oppilaisiinsa sen palavan innon ja laulajan ilon, jonka seuraukset ovat olleet arvaamattoman hedelmälliset.

Seminaarin miesopettajia syksyllä 1878. Eturivissä istumassa vasemmalta: musiikin lehtori Erik August Hagfors, seminaarin johtaja Karl Gabriel Leinberg, piirustuksen, käsitöiden ja maantiedon lehtori Johan Rafael Hårdh. Takana seisomassa vasemmalta: matematiikan lehtori Karl Johan Högman, suomenkielen lehtori Jaako Länkelä, uskonnonopettaja Nestor Järvinen, kasvatustieteen ja historian lehtori Olavi Wallin, voimistelunopettaja Karl Gustaf Göös ja luonnontiedon lehtori Johan Ferdinand Canth.
(Kuva Rosa Sandelin, Jyväskylän yliopiston musen kuva-arkisto)

4. Säveltäjänä ja sovittajana

Ottaen huomioon sen pitkän työpäivän, jonka Hagfors suoritti opettajana, on ymmärrettävää, ettei hänelle jäänyt paljoakaan aikaa omaa sävellystyötä varten. On mahdollista, että hänen innokas toimintansa kuorolaulun hyväksi ja suomenkielisen kuorolauluohjelmiston luomiseksi antoi sysäyksen myös hänen sävellystoiminnalleen, jonka tuloksena ymmärrettävästi syntyi kuorolauluja.

Hagforsin lauluja tunnetaan kaiken kaikkiaan 39, joista 33 on ilmestynyt kokoelmassa *Kaikuja Keski-Suomesta* (ensimmäisessä painoksessa Hagforsin lauluja oli 23, toisessa painoksessa 1880 vielä kymmenen lisää) ja loput kuusi kokoelmassa *Lauluseppele III*. Nykyisessä koraalikirjassamme on kaksi koraalia (449 ja 600 lis.), joista tosin toinen sisältyy kokonaislukuun esiintyen toisilla sanoilla kokoelmassa *Kaikuja Keski-Suomesta* (siellä laulu numero 10). Kun lisäämme luetteloon vielä Hoosiannan alkutahdit, on Hagforsin julkaistu sävellystuotanto tullut luetelluksi.

Hagforsin laulujen runoilijoina esiintyvät mm. Topelius, Oksanen, von Quanten, Rahkonen, Schröder ja Suonio. Sopivia runoja syntyi myös seminaarin omassa piirissä. Vuoden 1870 tienoilla oli oppilaiden joukossa kolme ahkerää runoilijaa, Isa Asp, Olli Berg-Vuorinen ja J. H. Erkko. Nämä nimet esiintyvätkin useimmin Hagforsin laulujen yhteydessä nimimerkeillä L-e, O. Wrn ja Erkko.

Seuraavaa laulujen analyysiä tarkasteltaessa on otettava huomioon, että muotoanalyysit on tehty yhden säkeistön perusteella. Lausekkeista ja sikermistä muodostuu näin ollen monisäkeistöisissä lauluissa sikermä- tai jaksorakenteita, useimmiten jonomaisia.

[Opinnäytteessä seuraavana olevasta pitkästä laulujen muotoanalyysijaksosta on otettu vain tutkimuksen perustiedot ja tekijän yleisluonnehdinnat, rytmiin, muotoon, melodiaan ja soinnutukseen liittyvät teoreettiset analyysit on jätetty luettavuuden helpottamiseksi pois. – Heikki Poroila]

Kokoelmasta *Kaikuja Keski-Suomesta*

1. *Tähden tuikkiminen* (Suonio). Allegretto, C-duuri. Tahtilaji 6/8.
2. *Paimenlaulu* (J. H. Erkko). Moderato, C-duuri. Tahtilaji 2/4.
Iloinen ja hilpeä laulu, jonka alituinen triolikuvio tekee hieman levottomaksi.
3. *Laula* (-t-n). Andante, G-duuri. Tahtilaji 3/4.
4. *Sylvialaulu* (Zacharias Topelius). Con moto, e-molli. Tahtilaji 9/8.
5. *Iltakello* (Güll). Moderato, G-duuri. Tahtilaji 3/4.
6. *Juhannus* (J. H. Erkko). Maestoso, D-duuri. Tahtilaji 4/4.
7. *Varpunen* (Suonio). Allegretto, D-duuri. Tahtilaji 6/8.
8. *Muuttolintuin laulu* (E-d T-nen). Allegretto, A-duuri. Tahtilaji 3/8.
9. *Luistinretki* (Berg-Vuorinen). Allegro ma non troppo, A-duuri. Tahtilaji 2/4.
10. *Kysymyksiä* (von Quanten). Andantino, A-duuri. Tahtilaji 3/8.
Hyvin kaunis, yksinkertainen, mutta jalo ja rauhallinen laulu, Hagforsin parhaita. Sanat ovat saaneet kuvaavan ja onnistuneen sävelasun. Laulu esiintyy myös koraalikirjassamme (lisäys, nro 600) sanoilla ”Oi Herra, jo mä matkamies maan”, mutta se vaikuttaa ehdottomasti aidommin tällaisena, kuin se esiintyy kokoelmassa *Kaikuja Keski-Suomesta*. Mainittu virsi taas on saanut kauniin sävelasun Mikael Nybergin säveltämänsä.

11. *Veikoille* (O. Wrn.). Maestoso, A-duuri. Tahtilaji 4/4.
12. *Suomen kesä* (H. Wirtanen). Espressivo, E-duuri. Tahtilaji 6/8.
13. *Vait!* (Konstant Schröder). Andante, F-duuri. Tahtilaji 3/4.
14. *Käen kukunta* (A. Rahkonen). Andante, F-duuri. Tahtilaji 3/4.
15. *Kevät-yhtiön polska* (-t-n). Allegro morbido, B-duuri. Tahtilaji 3/4.
Iloinen ja raikas laulu, mutta vaatii laulajilta melkoista notkeutta ja kepeyttä.
16. *Laula, kultani* (J. H. Erkko). Allegretto, g-molli. Tahtilaji 2/4.
Yksi Hagforsin parhaimmista lauluista. Vienossa surumielisyydessään ja yksinkertaisuudessaan viehättävän herkkä ja tunnelmallinen.
17. *Tunnon rauha* (A. Oksanen). B-duuri. Tahtilaji 3/4.
18. *Kiikkuessa* (A. R-dt). Allegretto, g-molli. Tahtilaji 3/4.
Erikoinen eri äänen vuorottelun ja jäljittelyn vuoksi, jollaista esiintyy harvoin kokoelman lauluissa.
19. *Voitto* (J. H. Erkko). Moderato e cantabile, Es-duuri. Tahtilaji 3/4.
Laulun alku johtaa mieleen Boreniuksen laulun *Muisto*. Saattaa olla kysymyksessä tiedotonta vaikutteiden ottoa puolelta toiselle, mieluummin Hagforsilta Boreniukselle, joka oli nuorempi näistä kuoromiehistä.
20. *Taistelo* (J. H. Erkko). Allegretto, Es-duuri. Tahtilaji 6/8.
21. *Nuorukaisen rinta* (O. Wrn.). Andantino, As-duuri. Tahtilaji 3/4.
Iloinen ja raikas laulu. Nais- ja miesäänten välillä esitaitteen jälkisäeparista lähtien jäljittelyä.
22. *Tuuli* (E-d T-nen). Allegretto, As-duuri. Tahtilaji 6/8.
Soinnutus on kuten laulussa *Kysymyksiä*, jonka sisarlausu tämä ilmeisesti on, vaikkakin heikentynyt ja huonontunut kopio edellisestä. Lauluja verrattaessa huomaa, kuinka suuri merkitys tunnelman kohottajana on luopuminen tavanomaisesta 4x4-iskuisen säkeen rakenteesta pienen poikkeaman kautta, kuten tapahtuu laulussa *Kysymyksiä*. Rauha ja ylevyys, jotka ovat sille ominaisia, puuttuvasta laulusta *Tuuli*.
23. *Aallon kehtolaulu* (L-e). Andantino, es-molli. Tahtilaji 3/4.
24. *Ehtoolla* (Antti Rätty). Moderato, C-duuri. Tahtilaji 6/8.

25. *Lasten huvimatka* (-s-kka). Allegro, D-duuri. Tahtilaji 2/4.
Iloinen ja hauska lastenlaulu.
26. *Kesän aikana* (Ilm-n). Moderato e cantabile, D-duuri. Tahtilaji 3/4.
27. *Suomalaiselle* (J. H. Erkko). Allegretto e risoluto, D-duuri. Tahtilaji 4/4.
28. *Laskiaisna* (O. Wrm). Allegretto e marcato, A-duuri. Tahtilaji 4/4.
Reipas ja hilpeä mäenlaskua kuvaava laulu, jonka rytmi on tarmokas ja mukaansa tempaava.
29. *Mäkeä laskiessa* (Ellei). Vivo e risoluto, F-duuri. Tahtilaji 6/8.
30. *Pääskyselle* (F. P. Kemell). Moderato e innocento, F-duuri. Tahtilaji 3/4.
Sydämellistä kiintymystä tulkitseva herkkätunnelmainen laulu.
31. *Joululaulu* (Zacharias Topelius, suomentaja tuntematon). Moderato, F-duuri.
Tahtilaji 6/8.
Kaunis ja harrastunnelmainen laulu, joka on tehty saksalaista kansanlaulua mukailleen.
32. *Huokaus Jumalalle* (R. Polén). Andante religioso, Es-duuri. Tahtilaji 3/8.
33. *Kukka* (Runeberg - E. A.). Moderato e cantabile, Es-duuri. Tahtilaji 3/4.

Kokoelmasta *Suomalainen lauluseppäle III*

1. *Herramme Jeesuksen Kristuksen armo* (Kor. 13:13). Alla breve, B-duuri. Tahtilaji 4/4 (C).
2. *Lehdettömät puut* (Topelius - P. J. Hannikainen). Allegretto, ma non troppo, F-duuri. Tahtilaji 6/8.
Herttainen ja sydämellinen laulu.
5. *Laulu Vuokselle* (J. H. Erkko). Allegretto risoluto, B-duuri. Tahtilaji 4/4.
Laululla on erikoisasema Hagforsin tuotannossa sen vuoksi, että se on oikeastaan ainoa, jossa kahdenpuolisuus selvällä ja täysin riittäväällä tavalla tulee esille. Rakenteeltaan se on malliesimerkki kehysikermästä, jonka pää- ja kertaustaitteet ovat tarkalleen samanlaiset, välitaitteen tuodessa vaihtelua ja vastakohtaisuutta sävellykseen. Esteettisessä suhteessa se poikkeaa edukseen useimmista muista Hagforsin lauluista yksilöllisen sanottavansa ja tunnelmalaatunsa vuoksi. Laululle on ominaista ääritaitteiden päättäväinen vauhti ja voima, jonka tekijä on saanut aikaan käyttämällä unisonoa ja ylös kohoavaa murtosointukulkua, sekä välitaitteen rauhallisempi

patoutuvaa voimaa henkivä ”suvanto”. Sävellajisuhteet osaltaan auttavat kahdenpuolisuuden vaikutelman syntymistä (välitaite huippusävellajissa). *Laulu Vuokselle* onkin säilynyt nykypäiviin saakka yhtenä tunnetuimpana Hagforsin lauluista.

13. *Pyhän aatto* (J. H. Erkko). Andante religioso, Es-duuri. Tahtilaji 4/4.

16. *Syksyllä* (Väre). Allegretto, f-molli. Tahtilaji 3/4.

20. *Lennä linnun lentimin!* (Leimu). Moderato con espressione, es-molli. Tahtilaji 3/4.

Kuten jo aikaisemmin on mainittu, on Hagforsilta vuoden 1938 koraalikirjassa kaksi virttä. Näistä toinen (Lis. 600) on sävelmältään sama kuin nro 10, *Kysymyksiä* kokoelmassa *Kaikuja Keski-Suomesta*, ja on tullut käsitellyksi sen yhteydessä. Toinen on nro 449 sanoihin Topeliuksen sanoihin *Oi etkö ihminen muistakaan*. Sävellaji on G-duuri. Muodoltaan laulu on tyypillinen nelisäkeinen (säkeet neli-iskuiset) parillinen lauseke. Hagforsin kolmesta virrestä se on ehdottomasti parhain. Sen sävy on harras ja puhdas, sävelmä kulkee sujuvasti, mutta rauhallisesti eteenpäin. Koraalikirjaamme on lisäksi otettu Hagforsin säveltämät neljä säettä *Hoosiannan* alkutahdeiksi.

Kokonaiskäsitys Hagforsin säveltuotannosta muodostuu verrattain positiiviseksi. Melodiikka on sujuvaa ja lennokasta. Asteittaisen sävelkulun ohessa eivät laajemmat – aina sekstiin, joskus oktaaviin ulottuvat – intervallihypyt ole lainkaan harvinaisia. Rytmi rakentuu tavallisille perustahtilajeille, mutta käyttää hyvin vaihtelevasti erilaisia iskualamuotoja. Korusävelten käyttö on tavallista. Tahtilajin vaihtoa saman sävellyksen puitteissa ei esiinny. Sävellystyylillä on kauttaaltaan homofonista, ja sointujen käyttö selväpiirteistä ja yksinkertaista. Sävellajivaihtelut rajoittuvat yleensä rinnakkaisiin ja kvinttisukuisiin sävellajeihin sekä näiden rinnakkais- ja muunnossävellajeihin. Huomio kiinnittyy laulujen duurivoittoisuuteen. Kaikkiin 39:stä laulusta vain kuusi kulkee mollissa. Muotorakenteessa on ylivoimaisesti vallitsevana piirteinä parillisuus, sitten jononaisuus. Rakenteeltaan ja yleensä tekotavaltaan yksinkertaisina ja selväpiirteisinä Hagforsin laulut olivat omiaan laulettaviksi sen ajan seminaari-piireissä. Taiteellisetkin mitat täyttävinä ja liittyneenä useinkin isänmaallisiin tai luontoa kuvaaviin sanoihin ne saavuttivat suurta menestystä ja ihastusta, ja otettiin riemulla vastaan myös seminaari-piirin ulkopuolella.

Tunnelmiltaan ja sävyiltään Hagforsin laulut ovat yleensä iloisia ja aina sydämellisiä. Tämä sydämellisyys ja ilo on lämmintä ja kotoista, miltei intiimiä. Nämä piirteet ovat ilmeisiä heijastuksia Hagforsin rauhallisesta ja valoisasta luonteesta ja elämänkatso-
muksesta sekä tasaisesta ja ulkopuolisilta järkytyksiltä säästyneestä elämänkulusta. Kenties näistä seikoista johtuu, että laulutuo-
tanta leimaa toistuvuus, ikään kuin samat asiat olisi sanottu liian monta kertaa samalla tavalla. Vaihtelun ja draamallisuuden puute on ilmeinen. Laulujen toistuvat lyrilliset ja eepilliset tunnelmat, jotka saavat ilmaisunsa parillisissa ja jononmaisissa muotorakenteissa, kaipaavat seurakseen

kahdenpuolista, draamallista tunnelmaa. Jännitystä, kiihkeyttä, vastakohtien kamppailua ei esiinny Hagforsin säveltuotannossa juuri ollenkaan. Tässä on kenties selitys siihen, että niin monet hänen lauluistaan ovat jääneet pois elävästä käytännöstä. Kuitenkin sellaiset aidot ja tuoreet, melkein kansanlauluiksi muuttuneet ja niitä lähellä olevat laulut kuten *Kysymyksiä* ja *Laula kultani* sekä sytyttävä luonnonkuvaus *Laulu Vuokselle* osoittavat, että Hagfors parhaimmillaan oli hyvä säveltäjä, joka loi kaunista musiikkia.

Omien sävellystensä lisäksi kartutti Hagfors suomenkielistä kuorolauluohjelmistoa lukuisilla sovituksillaan. Ne ilmestyivät kokoelmissa *Suomalainen Lauluseppele I-III* sekä kokoelman *Kaikuja Keski-Suomesta* jälkimmäisessä osassa.

Lauluseppele I (ensimmäinen painos 1871, toinen 1897) sisältää, kuten jo aiemmin on mainittu, 50 hengellistä laulua sekä 55 koraalia ja yhden messun. Hengelliset laulut on valittu seuraavista ulkomaisista kokoelmista: *Der Kirchliche Sängchor, Blüthen heiliger Tonkunst* (herausgegeben von F. A. L. Jacob), *Archiv für den Chorgesang : Auswahl classischer Gesangstücke, Sängerein* : Sammlung heiterer und ernsten Gesänge (herausgegeben von Gebrüder Friedr. und. Ludv. Erk und W. Greef), *Zion : Andlig Musik för kyrkan, hemmet och skolan* (utgifven af Z. A. Josephson).

Hagforsin työnä on ollut suomalaisen Raamatun sanojen sovittelu niihin lauluihin, jotka oli sävelletty Raamatun teksteihin. Sellaisten laulujen sanat, jotka eivät olleet suoraan Raamatusta, on suomentanut mukailleen Hagforsin virkatoveri lehtori Nestor Järvinen. Hagfors on järjestänyt laulut sävellajien mukaan ja varustanut ne säveltäjien synnyin- ja kuolinvuosilla. Kokoelmassa esiintyvät koraalit on valittu ”uudesta” suomalaisesta virsikirjasta, ja myös ne on järjestetty sävellajien mukaan ”kirkkonuoteistakin sen ohessa erittäin hyvää huolta pitämällä”. Sovitustyössä on käytetty apuna Haeffnerin ja Nordlungin koraalikirjoja sekä lisäksi mm. seuraavia teoksia: *Evangelisches Choralbuch : vierstimmig für Orgel und Pianoforte* (gesetzt von E. J. Hentschell) ja *Der Lehrmeister im Orgelspiel* (von W. A. Müller).

Myös virsisävelmien iän on Hagfors mahdollisuuksien mukaan yrittänyt saada määritellyksi, samoin tekijän nimen ja elinvuodet. Kokoelma sisältää hengellisiä sävellyksiä mm. seuraavilta säveltäjiltä: Beethoven, Händel, Haydn, Mozart (myös Süssmayrin säveltämän osan Sanctus *Requiemista*), Palestrina, Praetorius, Vogler ja von Weber. Mukana on myös seuraavien vähemmän tunnettujen säveltäjien teoksia: Beneken, Bortnjanski, Breitenbach, Engel, Flügel, Graun, Grell, Hellvig, Homilius, Jäkel, Klein, Kreutzer, Mehul, Neukomm, Riedel, Rinck, Rolle, Rungenhagen, Schneider, Schulz, Seyfried ja Stölzel.

Ensimmäisen painoksen esilauseessa lausuu Hagfors lopussa: ”Näin jätän nyt tämän ensimmäisen vihkon laulun edistymistä ja vaurastumista rakastavan yleisön suosioon. Vaikuttakoon se paljon hyvää ja täyttäköön tarkoituksensa.”

Lauluseppele II (1883) jakaantuu kahteen osastoon. Ensimmäinen sisältää 30 hengellistä laulu, jotka on järjestetty kuten edellisessäkin vihkossa. Suurin osa lauluista on muutettu matalampaan sävellajiin lukuun ottamatta viimeistä, joka on transponoitu ylemmäksi. Alkuperäinen sävellaji on aina ilmoitettu. Toiseen osastoon kuuluu 25 eri säveltäjiltä valittua laulu, joista alun perin miesääniset (10 laulu) Hagfors on sovittanut sekakuorolle. Useimmat lauluista on suomentanut pastori Schöneman.

Kokoelman lähteinä Hagfors on käyttänyt ensimmäisessä vihkossa mainittujen lisäksi seuraavia teoksia: *Klassischer Chor* : Album - Sammlung berühmter Chöre für Sopran, Alt, Tenor u. Bass (herausgegeben von Rich. Müller und Rob. Schrob), *Chorgesänge* : Sammlung vierstimmiger geistlicher und weltlicher Compositionen für Sopran, Alt, Tenor u. Bass (herausgegeben von Hermann Kriger), *Sammlung leicht ausführbarer vierstimmigen Gesänge* für den gemischten Chor (herausgegeben von J. H. Breitenbach), *Sammlung von drei- und vierstimmigen Volksgesängen* für Knaben, Mädchen und Frauen (herausgegeben unter Redaktion von J. Heim) ja muita pienempiä lauluvihkoja.

Ensimmäisen osaston laulut ovat suurimmaksi osaksi motetteja. Kokoelman säveltäjäluettelo on sangen edustava. Beethovenin sävellyksiä on kolme, Haydn on edustettuna kahdella (motetti ja Itävallan keisarihymni), Händel kahdella (mm. Halleluja *Messiaasta*), Mozart kolmella (mm. katkelma Taikahuilusta), Weber kahdella ja Schubert yhdellä laululla. Useiden jo ensimmäisessä osassa esiintyneiden säveltäjien lisäksi ovat mukana seuraavat: Akt, Böhme, Dupuy, Esser, Franck, Gade, Geijer, Grädener, Haeffner, Kuhlau, Laur, Löwe, Mühling, Naumann, Pacius, Randel ja Spohr.

Lauluseppele III (1898) sisältää kaikkiaan 61 laulu, joista 40 hengellistä muodostaa kokoelman alkuosan ja 21 muuta laulu jälkiosan. Tähän lukumäärään sisältyvät aikaisemmin mainitut kuusi Hagforsin omaa laulu. Muutamia lauluja Hagfors on siirtänyt matalampaan sävellajiin, jolloin alkuperäinen sävellaji on ilmoitettu. Jälki-osassa on taas viitattu siihen matalampaan sävellajiin, jossa muutamat laulut voidaan laulaa, jos ne tuntuvat liian korkeilta alkuperäisessä sävellajissa. Sanat, lukuunottamatta Raamattua, ovat lehtori P. J. Hannikaisen ja nimimerkki Iltan suomentamia.

Lähteinä on Hagfors käyttänyt edellisissä vihkoissa käyttämiensä lisäksi seuraavia: *Festglocken* : eine Sammlung leicht ausführbarer Festmotetten und religiösen Festgesänge für gemischten Chor (herausgegeben von Rudolph Pahne), *Der Messias* : Oratorium von G. F. Händel : Vollständiger Clavierauszug (Henry Litolffs Verlag), *Troubadour* : Sammlung ausgewählter Chöre und Volkslieder für gemischten Chor (herausgegeben von August Reiser) sekä *Vierstimmige Gesänge* für Sopran, Alt, Tenor und Bass, komponirt von Felix Mendelssohn - Bartholdy, op. 88, 4:s vihko.

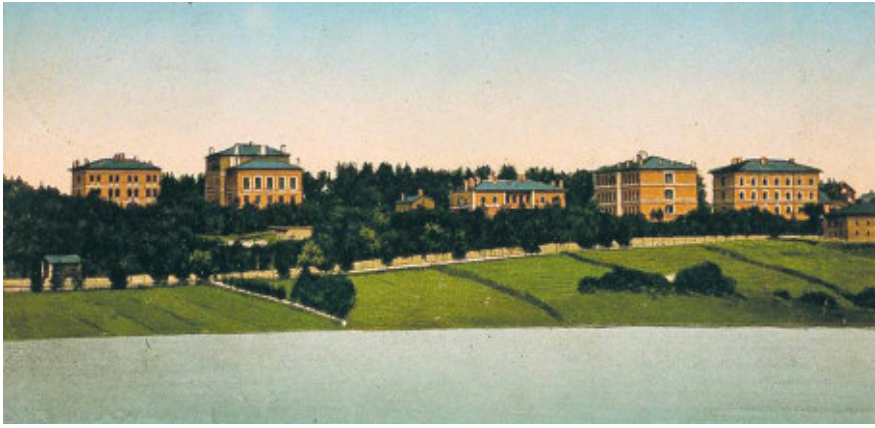
Säveltäjäluettelo on pitkä ja monipuolinen, Johann Christoph Bach on edustettuna yhdellä laululla, Beethoven kolmella, Cherubini, Gluck ja Händel kukin yhdellä,

Mendelssohn kahdella ja Schubert neljällä laululla. Aikaisemmissa kokoelmissa jo mainittujen säveltäjien lisäksi ovat mukana seuraavat uudet säveltäjät: Adam, Berg, Bergt, Berner, Decius, Drobisch, Dürner, Gläser, Jomelli, Kuntze, Malan, Reinecke, Romberg, Schnabel, Schreht, Stadler, Todt, Wachsmann, Weeber, Weimar ja Zöllner.

Kaikuja Keski-Suomesta –kokoelman toinen, lisätty painos (1880) sisältää 67 laulusovitusta, joista suurin osa on suomalaisia kansanlauluja. Joukossa on lisäksi muutamia ruotsalaisia, tanskalaisia ja saksalaisia kansanlauluja sekä kaksi F. A. Ehrströmin laulua (*Lähteellä* ja *Joutsen*), yksi K. J. Moringin (*Yksinäinen*) ja yksi K. E. Sjögréinin laulu (*Tähtilaulu*). Venäjän keisarihymni (Lwoff) ja Englannin kuningashymni (Carey) sisältyvät myös kokoelmaan.

Laulusovitukset on järjestetty ylenevän kvinttisarjan mukaan. Alkuun on sijoitettu sävelalassa C-a liikkuvat laulut etumerkinnän kasvaessa vähitellen neljään ylennysmerkkiin ja sitten kuuteen alennusmerkkiin. Suomalaisiin kansanlauluihin sisältyy useimpien vieläkin yleisessä käytössä olevien kaikkein tunnetuimpien laulujen lisäksi myös joukko kauniita, jostain syystä unohtuneita lauluja. Sointuasua on yksinkertainen, kevyt ja ilmeikäs. Runsaiden agogisten ja dynaamisten merkkien käytön tarkoituksena on varmaan ollut auttaa aloittelevia kuoronjohtajia esityksellisissä seikoissa.

Hagforsin kokoelmien säveltäjänimet osoittavat, että hän alusta alkaen pyrki jakamaan oppilailleen vain parhainta saatavissa olevaa lauluohjelmistoa. Ulkomaisten tunnustettujen säveltäjien teosten ohella hän ei myöskään unohtanut tutustuttaa tulevia opettajia kotimaiseen kansanlauluarteistoomme. Hagforsin ansio oppilaittensa musiikkimaun ja -sivistyksen kehittäjänä ja ohjaajana on ilahduttava esimerkki kutsumuksestaan tietoisien opettajien toiminnasta. Vielä paljon kantavamman merkityksen saa Hagforsin työ ajateltaessa niitä vaikutuksia, jotka seminaarissa laulunkipinän saaneet opettajat puolestaan saivat aikaan hajaannuttuaan ympäri Suomea omille työsaaroilleen. Yhdessä Wächterin ja Taavi Hahlin kanssa Hagfors laski pohjan suomenkieliselle kuorokirjallisuudelle. Kun Wächter uurasti koululaulun hyväksi ja Hahl toimi erityisesti ylioppilaspiireissä taistellen suomenkielisen ylioppilaslaulun puolesta, työskenteli Hagfors laajemmalla rintamalla. Hän oli näistä kolmesta lähinnä kansaa. Hän teki mahdolliseksi sekakuorolaulun viljelemisen kautta koko maamme. Seurauksena olikin lukuisten kansankuorojen syntyminen eri puolille maata, ensimmäisenä ohjelmistonaan *Kaikuja Keski-Suomesta*. Suotta ei Hagforsia ole nimitetty suomenkielisen kuorolaulun isäksi.

Jyväskylän seminaarin rakennukset Jyväsjärveltä päin nähtynä. Keskellä on seminaarin johtajan asuinrakennus, oikealla naisseminaarin ja vasemmalla miesseminaarin rakennukset. Kuva on julkaistu postikorttina viimeistään vuonna 1902. (Kuva Jyväskylän yliopiston museon kuva-arkisto)

5. Hagfors muissa tehtävissä ja viroissa

Suomenkielisen kuorolaulun ja -kirjallisuuden parinkymmenen vuoden aikana tapahtunut voimakas ja nopea kehitys synnytti ajatuksen yleisistä laulujuhlista lahdentakaisen esikuvan mukaan. Virossa oli nimittäin pidetty ensimmäiset laulujuhlat 1869 maanorjuuden lakkauttamisen 50-vuotismuistoksi, ja läsnä oli ollut mm. kaksi suomalaista, maisterit Swan ja Aspelin. Edellisen lehtiselostukset herättivät tohtori A. A. Granfeltin huomiota, ja hänestä tulikin laulujuhla-aatteen herättäjä ja esittäjä meillä. Toimeenpanijana oli Kansanvalistusseura (Brummer 1912).

Kesäkuun 18-20. päivinä 1881 pidettiin Jyväskylässä Kansanvalistusseuran juhla-kokouksen yhteydessä ”juhla-laulajaiset”. Juhlan musiikkiohjelma oli laadittu Richard Faltinin ja A. A. Boreniuksen avulla, ja kutsuja lähetettiin kaikille tiedossa oleville laulu- ja torvisoittokunnille ympäri maata. Laulunjohtajaksi saatiin tohtori Hagfors, soitonjohtajana toimi kapellimestari G. Koch. Pääosan laulajista muodostivat Jyväskylän seminaarin mies- ja naiskuorot sekä Jyväskylän kaupungin lauluseura. Ainoa muualta saapunut lauluseura oli Turun lukkarikoulun 10-miehininen kuoro tirehtööri Wase- niuksen johdolla. Sen lisäksi oli juhliille tullut muutamia yksittäisiä laulajia sieltä täältä. Laulajien kokonaismäärä oli yli 300, josta Jyväskylän osuus oli noin 240. Soittajia oli kaikkiaan 22, joista 14 Jyväskylän torvisoittokunnan (perustettu 1878) jäseniä, 7 ”harjaantunutta” soittajaa Helsingistä ja yksi Jämsän sikäläisestä soittokunnasta. Osanotto ei ollut muodostunut niin lukuisaksi kuin oli toivottu, mutta menestys ja innostus oli suuri. Laulujuhla-ajatus oli kotiutettu Suomeen. Kansanvalistusseuran kokouksessa päätettiin yksimielisesti, että seuraavan juhla-kokouksen yhteydessä vietettäisiin yleistä suomalaista laulujuhlaa.

Näin tapahtuikin. Kesäkuun 9-11. päivinä 1884 pidettiin Jyväskylässä Suomen ensimmäiset varsinaiset laulu- ja soittojuhlat. Ohjelma oli jälleen annettu Faltinin ja Boreniuksen laadittavaksi ja nuotit oli painettu kahteen pieneen vihkoon, sekaääniset ja miesääniset erikseen, jaettaviksi niille laulukunnille, jotka halusivat niitä harjoitellakseen juhlaa varten. Laulunjohtajana toimi jälleen Hagfors ja soittonjohtajana G. A. Dahlström. Laulukuntia oli saapunut kuusi (314 laulajaa), soittokuntia samoin kuusi (76 soittajaa). Juhlien yhteydessä pidettiin myös laulu- ja soittokilpailut, ensimmäiset laatuaan. Hagfors kuului myös kilpailulautakuntaan.

Näin olivat laulujuhlat saaneet hyvän jalansijan suomalaiseen maaperään. Sopivampaa ”laulajaisten” pitopaikkaa tuskin saattoi ajatella kuin Jyväskylä, jossa suomenkielistä kuorolaulua oli niin hartaasti vaalittu, ja jossa Kansanvalistusseuran syntysanat oli lausuttu vuosikymmen aikaisemmin (1872). Erik August Hagforsilla oli merkittävä osuutensa ensimmäisten laulujuhlien kulkuun. Koeluontoisten ”laulajaisten” ja ensimmäisten varsinaisten laulujuhlien lisäksi toimi hän laulun yleisjohtajana vielä seuraavillakin laulu- ja soittojuhlilla, jotka pidettiin 1887 Jyväskylässä. Vielä vuonna 1890, jolloin vietettiin järjestyksessä viidensią laulu- ja soittojuhlia, kuului Hagfors palkintolautakuntaan.

* * *

Hagforsin nimi liittyy myös läheisesti suomalaisen virsi- ja koraalikirjan historiaan sen eräässä tärkeässä vaiheessa.

Suomalainen virsikirja palautuu tekstien puolesta Mikael Agricolaan, jonka teoksissa jo oli virsiä. Jaakko Finno toimitti ensimmäisen suomalaisen virsikirjan noin vuonna 1580. Seuraava ilmestyi vuonna 1614 Hemminki Maskulaisen toimittamana. Ensimmäisen virallisen hyväksymisen sai vuoden 1701 ”vanha” virsikirja. Sen jälkeen asetettiin komiteoita vuosina 1817, 1863 (mukana Lönnrot) ja 1876 (mukana mm. Julius Krohn). Viimeksi mainitun komitean ehdotus hyväksyttiin vuoden 1886 kirkolliskokouksessa ja otettiin käytäntöön 1888. Uusia komiteoita asetettiin 1918 ja 1928, ja niiden tuloksena ollut virsikirjamme hyväksyttiin vuonna 1938. (Musiikin tietokirja 1948)

Vanhin painettu suomalainen koraalivirsikirja (yksiäänisellä nuotilla varustettu) on piispa Gezelius nuoremman toimittama laitos vuodelta 1702. Vuonna 1850 julkaisi vaasalainen Antti Nordlund oman koraalikirjansa, joka pohjautui Haeffnerin ruotsalaiseen koraalikirjaan vuosilta 1820-1821. Nordlundin laitos oli ensimmäinen suomalainen neliääninen koraalikirja, ja se noudatti esikuvansa mukaan mitä ankarinta ”tasa-tahtisuutta”. Kirja levisi laajalle ja vaikutti jossain määrin yhtenäistävää kirkkolauluamme. Vuonna 1863 ehdotettuun virsikirjaan laati Rudolf Lagi koraalikirjansa, jonka avulla hän puolestaan yritti vähentää eri seurakunnissamme vallitsevaa hajanaisuutta ja kirjavuutta kirkkolaulun alalla. Lagi palasi takaisin koraalien aikaisempaan, vuodelta

1702 peräisin olevan koraalivirsikirjan muotoon, mutta ei ehtinyt saada työtään valmiiksi ennen kuolemaansa 1868. Richard Faltin täydensi ja julkaisi Lagin laitoksen vuonna 1871. Kun Hagfors puolestaan vuonna 1876 toimitti toisen painoksen Nordlundin koraalikirjasta, oli 1870-luvulla siis kilpailemassa kaksi suomalaista koraalikirjaa: Nordlund-Hagforsin vanhoillisempi ”tasatahtinen” ja Lagi-Faltinin vapaampaa ja vaihtelevampaa rytmiiikkaa suosiva koraalikirja. (Flodin 1934)

Vuoden 1886 kirkolliskokous asetti toimikunnan laatimaan sävelmät uuteen virsikirjaan Nordlund-Hagforsin koraalikirjan pohjalta. Komiteaan kuuluivat mm. Faltin ja Hagfors sekä kirkkoherra, sittemmin piispa Immanuel O. Colliander, joka kannatti Faltinin kantaa. Useimmat koraalit valittiin Nordlund-Hagforsista, mutta Colliander sai aikaan se, että valittaessa sävelmiä vastikään hyväksytyihin uusiin virsiin mentiin takaisin koraalien alkuperäiseen muotoon. Vertailun helpottamiseksi otettiin mukaan myös myöhemmin syntyneitä muunnoksia, joten monet virret saivat kaksi sävelmää. (Flodin 1934)

Tuloksena komitean työstä oli siis jonkinlainen kompromissiehdotus. Hagfors oli koko ajan vastustavalla kannalla taistellen niiden muotojen puolesta, jotka koraalit olivat saaneet kansan suussa vuosisatojen käytössä. Hän näki niissä ilmauksen kansan omasta luomiskyvystä.

Koraalikomitean hyväksymä ja Faltinin neliääniseksi toimittama koraalikirja ilmestyi 1888. Myös Hagfors oli suunnitellut neliäänistä laitosta jättämällä tosin pois ”rytmiset” koraalisävelmät. (Flodin 1934) Suunnitelma jäi kuitenkin toteuttamatta. Vuonna 1892 julkaisi L. N. Achté oman koraalikirjansa, johon vuoden 1893 kirkolliskokous ei paljoakaan kiinnittänyt huomiota, eikä se saanut suurempaa kannatusta. Koraalikiistään tuli myös kokonaan uusi aines lisää. ”Tasatahtisuuden” ja ”rytmisyyden” ohella vaativat huomiota Ilmari Krohnin ja Mikael Nybergin esille tuomat hengelliset kansansävelmät. Vähän myöhemmin liittyi kolmanteen suuntaukseen Heikki Klemetti. Vuoden 1898 kirkolliskokous asetti komitean (Colliander, Faltin, Hagfors, Wegelius, myöhemmin myös Nyberg), jonka tehtävänä oli laatia lopullinen laitos. Vuoden 1903 kirkolliskokouksessa hyväksytyssä laitoksessa oli otettu mukaan myös uusia aineksia, kuten hengellisiä sävelmiä. Sittemmin on koraalisävelmistömme uudistettu lisäämällä kansan hengellisiä sävelmiä edelleen. Viimeinen koraalivirsikirjamme on vuoden 1938 kirkolliskokouksen asettaman komitean (johtajana Armas Maasalo) toimittama laitos vuodelta 1943. Soinnutus on tähän saakka jäänyt yksityisten toimeksi. Edellä mainitun yleisimmin käytössä olevan (Maasalo-Kuusisto-Lehtonen) lisäksi on toimitettu mm. Klemetti-Madetojan sekä Krohnin (1947) koraalikirjat.

Hagforsin osuus koraalikiistassa ei ehkä ole kaikkein merkittävimpiä. Tavallaan hän joutui nykyisen katsantokannan mukaan jarruttamaan kehitystä taistellessaan vanhoillisen ”tasatahtisuuden” puolesta. On kuitenkin huomattava, että hänellä ilmeisesti oli menettelyynsä painavat perusteet, joita hän johdonmukaisesti noudatti. Kirkkolaulum-

me sekavina ja vaikeina murrosaikoina hän edusti komiteassa enemmistön kantaa, joka joutui perääntymään uuden, edistyneemmän katsantotavan edessä. Hagforsin nimittäminen kaksi kertaa koraalikomiteaan todistaa lopulta siitä suuresta arvonnosta, jota häntä kohtaan yleisesti tunnettiin.

* * *

Paitsi jo virkansa puolesta läheisiä musiikin piiriin kuuluvia sivutoimia, oli Hagforsilla pitkän aikaa musiikkimiehelle sangen oudolta tuntuva pankinjohtajan eli -hoitajan toimi. Näin kuitenkin oli. Jyväskylän Säästöpankin johtokuntaan valittiin 18.5.1880 seminaarinlehtori E. A. Hagfors, ja kymmenen päivää myöhemmin uskottiin hänelle pankinhoitajan vastuunalainen toimi. Jyväskylässä ilmestyneen sanomalehti Keski-Suomen eräessä numerossa oli vuonna 1880 mm. seuraava ilmoitus: ”Eilen pidetyssä johtokunnan kokouksessa valittuna Jyväskylän kaupungin säästöpankin hoitajaksi, saan täten kunnioittavasti yleisölle ilmoittaa, että tämä Säästöpankki, joka etenki köyhempiä varten on asetettu, sen Isännistön päätöksen mukaan pidetään avoimna, kesäkuun 1:stä päivästä lukien, allekirjoittajan luona joka Lauvantaina kello 1/2 7 - 9 illalla, jolloin jokainen on tilaisuudessa panna säästöön vähintään 1 markan. Rahain kasvu on entinen. Jyväskylässä 23 p. toukokuuta 1880. Er. Aug. Hagfors, asuva talossa n:o 73, ison torin kulmassa.” (Keski-Suomi 26.6.1880)

Tätä virkaa Hagfors hoiti yhtäjaksoisesti 15 vuotta, kuuluen tänä aikana myös moniin pankin asioita järjesteleviin toimikuntiin. Erottuaan 1895 pankinjohtajan toimesta, kuului Hagfors edelleen johtokuntaan jäsenenä (vuoteen 1897) ja varajäsenenä (vuoteen 1904). Isännistöön Hagfors kuului vuosina 1880-1882 ja 1898-1912. (Kuusi 1942)

Siitä, kuinka Hagfors hoiti pankinhoitajan tehtäviään, kirjoittaa Sakari Kuusi pankin historiikissa näin: ”Säästöpankin johtajana Hagfors edusti uutta suuntaa. Säästöpankki oli saatava taloudellisesti nousemaan ja säästöönpanojen summa kokoamaan. Schildtin perustamien rahastojen taloudellinen tukeminen lopetettiin ja pyrittiin näistä rahastoista kokonaan vapautumaan, mikä ei ollut pankin perustajalle, tohtori Schildtille lainkaan mieleen. Vaikkakaan tohtori Hagfors ei ollut mikään liikemies ja vaikka hän ei ollut saanut koulutusta säästöpankin johtajan tehtäviin, oli hänellä kuitenkin eräitä edellytyksiä onnistua uudessa tehtävässään. Hän oli luonteeltaan hyvin tunnollinen ja säästäväinen, ja säästöpankkiasia kiinnosti häntä hyvin suuresti. Lisäksi hän oli erikoisen ahkera ja sitkeä. Aamusta iltaan hän, erittäinkin viime aikoina liikkeen paisuessa, istui tilikirjojensa ääressä. Rauhallisena, tyynenä ja aina ystävällisenä hän oli valmis milloin tahansa ottamaan vastaan säästöpankin asiakkaita ja kuulemaan toisenkin mieltä. Hänen johtajankautensa oli Jyväskylän Säästöpankin elämässä tasaisen nousun aikaa.” (Kuusi 1942)

* * *

Päävirkansa ohella Hagfors toimi vuosina 1863-1894 myös seminaarin lääkärinä. Lääkäriksi alkujaan valmistuneena, jopa väitöskirjan tehneenä miehenä oli hän tietysti täysin pätevä tätä tointa hoitamaan. Sitä kummallisemmalta tuntuu, että – useiden henkilöiden lausuntojen mukaan – lääkärintoimi käytännössä näytti olevan hänelle vastoin luontoa. Otto Kotilainen on kertonut tästä useita esimerkkejä (katso Suomen Musiikki-lehti. Syyskuu 1927), samoin Hagforsin entinen palvelijatar Ida Veijanen. Saattaa olla, että tässä piilee selitys Hagforsin alan vaihtamiseen. Hänessä oli mahdollisesti jo opiskeluaikoina herännyt epäily sopivuudestaan lääkärintoimeen, ja huomattuaan tämän, kylliksi rohkeutta vaihtaakseen toimialaa sopivassa tilaisuudessa. Tästä muutoksesta koitui sitten Suomen musiikkielämälle mitä suuriarvoisin hyöty.

Seminaarin naisosaston rakennuksia. Vasemmalla naisten asuntola, oikealla taaempänä olevassa rakennuksessa oli opetustiloja ja tyttömallikoulu. Kuva on todennäköisesti 1920-luvulta.

(Kuva Jyväskylän yliopiston museon kuva-arkisto)

6. Hagfors opettajana ja ihmisenä – Elämän loppuvaiheet

Opettajana Hagfors oli oppilaittensa rakastama. Tyynellä ja rauhallisella käytöksellään sekä iloisella ja ystävällisellä suhtautumisellaan hän saavutti ei vain oppilaittensa, vaan yleensä kaikkien niiden ihmisten kiintymyksen ja ihailun, joiden kanssa hän joutui tekemisiin. Sydämellisyys, mielen jalous ja tyyni iloisuus tuntuvat olevan ne luonteenpiirteet, jotka oleellisimmin leimaavat sekä hänen olemustaan että työtään.

Muutamit elossa olevat Hagforsin aikalaiset ja entiset oppilaat ovat antaneet seuraavanlaisia kuvauksia:

”Tohtori oli äärettömän hyvä mies, ainua maailmassa. Oikein itkettä ajatellessa, että on voinut olla niin hyvä ihminen olemassa.” (Neiti Ida Veijanen, joka palveli Hagforsilla 13 vuotta tämän kuolemaan saakka)

”Hagfors oli oikein hymyilevä, herttainen mies, ei ollenkaan ankara. Hänellä oli erittäin tarkka korva, ja hän kävi kuuntelemassa laulutunteja. Ei ollut koskaan epähieno, vaan hyväntahtoinen, hyvä mies ja pidetty opettaja. Hän oli tuumivainen, ei vilkas, pehmeä- ja hienoääninen. Hagfors oli pitkä mies, ja kadulla kulkiessaan aina hyräili jotain ja hymyili ja pää oli vähän kallellaan ja silmälasit päällä.” (Opettaja Lyydi Vehniäinen, päästötodistus Jyväskylän seminaarista 1893)

”Kyllä huomasi, että Hagfors oli musiikkiin innostunut, hyräili aina, kun oli tilaisuutta, pankissakin. Iloinen hän oli mieleltään, ei koskaan pahalla tuulella. Mukava, hyvä mies.” (Kauppias Joh. Väistö)

”Hagfors oli erittäin innokas aineeseensa ja tavattoman reipas kuoroa johtaessaan vielä vanhanakin. Huulet olivat aina vihellysasennossa. Sopeutuva, hyvissä väleissä kaikkien kanssa, ei näyttänyt koskaan minkäänlaista vihamieltä oppilailleenkaan. Samanaikainen musiikinlehtori Kiljander kuuluu sanoneen, ettei ‘Suomessa ole kuin kaksi miestä, jotka yht’äkkiä ilman tapailua voivat laulaa normaali-a:n, Hagfors Jyväskylässä ja minä’. Musiikkimiehet tahtovat olla kiukkuisia ja pikaisia, mutta Hagfors ei ollut, ainakaan vanhemmiten.” (Kansakoulunopettaja Oskari Lahti, päästötodistus Jyväskylän seminaarista 1896)

Hagforsin luonnetta valaisevat myös lukuisat kaskut, joita pidetystä tohtorista on olemassa.

”Miehiä oli rakennustöissä, luultavasti kaupungin kirkon perustuksia kaivamassa 1879 ja Hagfors käveli ohi. Juntatessaan kirkon pohjaa miehet lauloivat ‘Hei juu ja junttan poo, nostakaa ylös ja laskekaa joo’. Joukossa oli kai muitakin kuin laulumiehiä, koska Hagfors vähän aikaa kuunneltuaan tokaisi: ‘Mies, mies laulaa duurit ja mollit sekaisin’.” (Kansakoulunopettaja Oskari Lahti)

”Eräänä päivänä oli Hagfors aamukävelyllä kulki maantietä Korkeakoskelle päin. Keppi oli tapansa mukaan pujotettuna selän taitse molemmista kyynärkoukuista. Ränstyneen sillan takana olevalla tunkiolla oli kana parhaillaan aamutoimissa. Silloin hyppäsi pieni kukkopoika aidalle ja kiekaisi kukkokiekuunsa huononpuoleisella menestyksellä, koska Hagfors neuvoi: ‘Harjoittele, harjoittele!’ Tästä tuli paikkakunnalla sananparsa, jota käytettiin sopivissa tilanteissa. ‘Harjoittele, harjoittele, sanoi Hagfors kukkopoijalle’.” (Neiti Fiina Peuranen)

Otto Kotilainen on kertonut Suomen Musiikkilehdessä syyskuussa 1927 tapauksen, joka sattui hänen mennessään otattamaan hammastaan pois tohtori Hagforsin vastaanotolle: *”Tohtorin muuten aina kirkas katse vähän synkkeni. Nousi hän siinä tuoliltaan instrumenttikaapilleen, vihelteli rauhoittuakseen, otti käsiinsä erilaisia hammaspih-tejä, pani sitte ne pois takaisin, tuli luokseni ja sanoi: ‘Määppä nyt mies Nilssonniin... Nilssonniin, sill’ on paremmat tongit, tongit, tongit.’”*

Sakari Kuusi on puolestaan kertonut Jyväskylän Säästöpankin historiikissaan, kuinka *”eräs nuori ja vastaananut mies yritti pankista kerran vaimonsa vastakirjalla nostaa rahoja, mitä tämä tyttönä ollessaan oli pankkiin tallettanut. Kun tohtori ja saapuvilla ollut toinen johtokunnan jäsen eivät avioliitosta mitään tienneet, kieltäydyttiin rahoja antamasta, mistä mies kuitenkin suuttui niin, että haki vaimonsa suoraan saunan lauteilta punaisena ja hikisenä rahoja kuittaamaan. Ja nyt ne myös saatiin.”*

”Rahalle oli tri Hagfors tarkka ja hyvin säästäväinen. Kaikki kirjekuoret ja paperit laskettiin ja kirjoitettiin täyteen, ennen kuin heitettiin pois. Kun minun piti kirjoittaa tohtorin pojalle Helsinkiin ja kysyin, eikö lähetettäisi kirjettä, sanoi tohtori: ‘Jaa-a, mutta kirje on 20 penniä ja kortti 10’. – Tohtori Hagforsilla oli oma hevonen, jota hän useasti kävi tallissa katsomassa, pyytäen aina keittiössä: ‘Antakaapas leipäpalanen, leipäpalanen’. Kerran teki hänen mielensä ajelulle, ja hän ajoi Idan kanssa talvella Jyväsjärveä kiertäen Kivistölle. Täällä hän kuitenkin paksussa lumessa ajoi nurin ja jäi itse alimmaiseksi paksuissa, kankeissa turkeissaan. Idan yrittäessä auttaa ylös ja huudellessa jo apua hoki tohtori: ‘No nääppäs nyt, nääppäs nyt, kahtoppas nyt taas’.” (Ida Veijanen)

Hagforsin kotia Sakari Kuusi kuvaa Jyväskylän Säästöpankin historiikissaan seuraavasti: *”Tohtori Hagforsin tultua johtajaksi vuonna 1880 pankki muutettiin Schildtin talosta torin yläkulmasta alakulmaan pankin uuden johtajan Vapauden- ja Torikadun kulmassa omistamaan arvokastyyliseen rakennukseen, joka yhä vieläkin on ulkonai-*

sesti entisellään. Sen ja apteekin välillä oli niinä aikoina ja yhä vieläkin vanhojen jyvien koivujen muodostama puistikko, lähinnä apteekin tonttia ulkokuonerivi, sen ja talon välissä rivi koivuja sekä syreenipensaita ja tontin perällä avara keittiöpuutarha. – Tohtorin työhuoneeseen, missä otettiin vastaan potilaat ja hoidettiin pankkiasiat, rakennuksen apteekinpuoliseen nurkahuoneeseen johti tie kauniin lasikuistin kautta vanhaan jyväsyläläiseen tapaan pihan puolelta. Tohtori oli vaatimaton mies ja hänen työhuoneensa yksinkertaisesti kalustettu. Siinä oli seinän vieressä kirjakaappi ja lääkärin kojakaappi sekä torin puoleisen ikkunan edessä kirjoituspöytä molemminpuolisin jalkakaappeineen, joiden hyllyillä säilytettiin tilikirjat ja luultavasti myöskin kaikki muut asiakirjat. Ehkäpä niitä lienee myös ollut kirjakaapin alaosastossa, mutta tietävästi ei missään pankkihuoneen ulkopuolella. Siitä, että oltiin pankin toimistohuoneessa, muistutti vain vuonna 1888 Suomen Yhdyspankilta ostettu 300 mk:n hintainen rautainen kassakaappi ja vuoden 1893 lopulla hankittu puhelinkone.”

Selma ja Erik August Hagfors. Kuva on todennäköisesti 1900-luvun alusta (Museovirasto)

Hagfors oli vuonna 1865 solminut avioliiton **Selma Rosalie Evaldina Danielsonin** (3.10.1825 – 28.7.1906) kanssa. Selma Danielson oli kruununvouti Daniel Philip Danielsonin ja Anna Gustava Schöringin tytär ja kruununvouti Gustaf Adolf Grönlundin leski. Eräs oppilas luonnehtii Hagforsin puolisoa sanoilla ”hyvin herttainen, kumarteleva ja vastaanottavainen”. Hagforsien koti oli tunnettu vieraanvaraisuudestaan ja ystävällisyydestään.

Hagfors ei juuri ottanut virkatehtäviensä ulkopuolella osaa kaupungin yleisiin tai suljettuihin rientoihin. Jouduttuaan täysinpalvelleena syrjään opetustoimestaan vuonna 1893, vietti hän hiljaista elämää. Kirkossa hän kävi säännöllisesti, samoin konserteissa. Johonkin aikaan hän kuului myös jousikvartettiin, jossa hän soitti selloa. Pysyvinä jäseninä tässä kvartetissa olivat Hagfors ja lyseon rehtori Karl Henrik Kahelin, muiden jäsenten vaihdellessa. (Tervehdys vanhalle koululle 1948)

Hagforsin avioliitto oli pitkä ja onnellinen. Selma-puoliso kuoli vuonna 1906, mutta Hagforsin itsensä oli sallittu elää harvinaisen pitkä elämä. Hän säilytti myös terveytensä ja iloisen mielensä viimeisiin aikoihin saakka. Palvelijattaren kertoman mukaan Hagforsilla oli ollut aikaisemmin jonkinlainen ohimoratkeama, joka aiheutti huolta aivan viimeisinä aikoina, koska hän pelkäsi sen uusiutumista. Ystävien vakuutteluihin, että 'setä on niin ihmeen hyvinvoivan näköinen' hän kuitenkin tyyntyi. Hän oli pystyssä loppuun saakka. Ainoastaan viimeisenä iltana hän söi sängyssään. Illalla hän vihelteli ja haroi kädellään ilmaa ikään kuin jotain tavoitellen. Palvelijattarelleen hän selvitte, miten asiat oli järjestettävä hänen kuoltuaan, sanoen aina välillä: "Koeta, vieläkö käten' on lämmin, vieläkö valtimo lyö." Kun palvelijatar kerran sanoi, että "mitä tohtori aina näitä maallisia ajattelee, onko tohtorilla evästä iankaikkista elämää varten", vastasi tohtori: "Minä olen joka päivä rukoillut ja minä uskon."

Aamulla 11.2.1913 palvelijan vähäksi aikaa poistuttua nukkui Erik August Hagfors käsi rinnalle laskettuna kauniisti iäiseen uneen, 85 vuotta kestäneen työteliään, monessa mielessä esikuvallisen elämänjuoksunsa päättäneenä.

Erik August Hagforsin muistomerkki Jyväskylän Lounaispuistossa. Muistomerkkin on tehnyt kuvanveistäjä Pauli Koskinen vuonna 1963.

Jalustassa on teksti "Suomenkielisen kuorolaulun isälle".

(Kuva Albin Aaltonen)

7. Hagforsin elämäntyö

Erik August Hagforsin elämäntyötä arvioitaessa kiintyy huomio pakostakin siihen johdonmukaisuuteen, joka vallitsee hänen elämänkaartaan, siihen varmuuteen, joka liittää hänen elämänsä ja säveltaiteensa toisiinsa. Musiikki kulkee punaisena lankana hänen elämänsä läpi. Herätettyään jo nuorukaisessa harrastusta ja suurta kiinnostusta, se pakottaa myöhemmin jo toisaalle pyrkivän miehen palaamaan takaisin ja antautumaan kokonaan sen palvelukseen. Lääkäristä tuli musiikkimies. Hagfors suoritti monitahoisien ja pitkän työnsä musiikin vainioilla sielultaan ja mieleltään musiikkimiehenä. Hänen nimensä säilyy tuleville sukupolville eräissä hänen kauneimmista lauluistaan.

Säveltäjänä Hagfors kuitenkin tunsu rajoituksensa, pitäen itseään vain harrastelijana. Epäilemättä hänen työnsä luovana muusikkona jääkin niiden saavutusten varjoon, joihin hän pääsi opettajana ja kuorolaulun edistäjänä. Laatimalla ensimmäiset opetussuunnitelmat Jyväskylän Seminaarin musiikinopetusta varten ja kehittämällä niitä pitkäaikaisen opettajantoimintansa kuluessa Hagfors laski perustuksen ja hahmotteli suuntaviivat pitkiksi ajoiksi koko suomalaista musiikinopetusta varten. Kokoamalla ja julkaisemalla parasta kuorolauluohjelmistoa suomenkielisin sanoin hän loi pohjan suomenkieliselle sekakuorolaululle ja sytytti innostuksen sitä kohtaan laajoissa piireissä. Palava rakkaus musiikkiin ja ihanteellinen ajatustapa ovat ominaisia sille työlle, jonka Erik August Hagfors suoritti Suomen säveltaiteen ja samalla koko kansallisen kulttuurimme hyväksi.

Lähteet

A. Painetut lähteet

Almqvist, Aksel: Yleinen musiikkioppi. Jyväskylä 1881

Andersson, Otto: Johan Josef Pippingsköld och musiklivet i Åbo 1808-1827.
Helsingfors 1921.

Andersson, Otto: Johanna von Schoultz i sol och skugga. Åbo : Förlaget Bro, 1939.

Andersson, Otto: Åbo Underrättelser och musiken 1824-1872. Åbo 1924.

Biografinen nimikirja. Helsinki 1879-1883

Bonsdorff, Ernst: Elämäni varrelta. Hämeenlinna, 1923.

Brummer, O. J.: Jyväskylän kaupungin historia 1837-1912. Jyväskylä 1916

Finsk biografisk handbok. Helsingfors 1902

Flodin, Karl & Ehrström, Otto: Richard Faltin och hans samtid. Helsingfors : Schildts, 1934

Forss, S. W. Mieskuoro Sirkat : kertomus 30-vuotisesta toiminnasta 1899-1930. Jyväskylä 1930

Haapanen, Toivo: Suomen säveltaide. Helsinki 1940.

Hagfors, Erik August: Kaikuja Keski-Suomesta (I p. 1874, II p. 1880). Hämeenlinna.

Hagfors, Erik August: Suomalainen Lauluseppele I-III (1871-1898). Jyväskylä

Heikinheimo, Ilmari: Kaarle Aksel Gottlund I. Porvoo 1933.

Helsingin Sanomat 8.6.1924

Jyväskylän seminaari 1863-1937 : muistojulkaisu. Helsinki : Valistus, 1937

Kansallinen elämäkerrasto. Porvoo 1926-1934

Kansanvalistusseuran kalenterit 1882, 1885 ja 1888

Keski-Suomi 20.5.1871, 26.6.1880, 22.7.1890, 13.2.1913

Koi 22.6.1880

Kuusi, Sakari: Jyväskylän Säästöpankin historia 1841 - 1941. Jyväskylä : Jyväskylän Säästöpankki, 1942.

Linnala, Eino: Yleinen musiikkioppi. Jyväskylä 1938-1940

Maasalo-Kuusisto-Lehtonen: Koraalikirja. Porvoo 1949 (4. painos)

Musiikin tietokirja. Helsinki 1948

Musiikkitieto. Huhtikuu 1939

Raitio, Kosti: Jyväskylän seminaarin 50-vuotinen toiminta. Jyväskylä : Gummerus, 1913

Rupeaman raadettua. Jyväskylän seminaarin 50-vuotisen toiminnan muistoksi seminaarin oppilaat. Jyväskylä : Gummerus, 1913

Suomen Musiikkilehti. Syyskuu 1927

Suomen säveltäjiä. Porvoo 1945

Tamminen, Emanuel: Jyväskylän Seminaari 1863-1937. Helsinki 1937

Tervehdys vanhalle koululle : Jyväskylän lyseon täyttäessä 90 vuotta 1.10.1948.

Jyväskylä : Jyly, 1948

Tuikkeita tulen syntymäsijoilta. Jyväskylän seminaarilaisten julkaisu. 6 Jyväskylä : Gummerus, 1910

B. Muut kirjalliset lähteet

Haapanen, Toivo: Luentoja Suomen säveltaiteen kehityksestä

Jyväskylän seminaarin opettajiston pöytäkirjat 1863-1913

Jyväskylän seminaarin opetussuunnitelmia

Pöytäkirja seminaarin miesoppilaitten kokouksista 1870-1880

C. Suullisia muistitietoja

Kansakoulunopettaja **Oskari Lahti**, neiti **Fiina Peuranen**, insinööri **Ossi Vaajakallio**,

kansakoulunopettaja **Väinö Vaara**, kansakoulunopettaja **Lyydi Vehniäinen**, rovasti

Vehniäinen, neiti **Ida Veijanen** ja kauppias **Joh. Väistö** Jyväskylässä.

Erik August ja Selma Hagfors tunnistamattomien lasten ja näiden hoitajan seurassa.
Kuva lienee peräisin 1900-luvun alusta. Kuvaaja on tuntematon. (Erkki Forssin kuvakokoelmat)

Erkki Forss laskemassa kukkasia Erik August Hagforsin haudalle vuonna 2007.
(Kuva Keski-suomalainen/Matti Salmi, julkaistu sanomalehti Keski-suomalaisen luvalla)

* * *

Erkki Forss on Jyväskylässä vuonna 1926 syntynyt, mutta pääosan elämästään Helsingissä viettänyt urkutaiteilija. Vuonna 1950 syntynyt pro gradu -tutkielma innosti Forssin eläkepäivillään ottamaan hoitaakseen Hagforsien jo huonoon kuntoon päässeiden hautakivien puhdistuksen ja kirjainten hopeoinnin.

Kun Hagforsista ei ole kovinkaan paljon tietoa muissa lähteissä, voidaan Forssin opinnäytettä iästään huolimatta pitää merkittävänä tiedonlähteenä. Se sisältää mm. Hagforsin koko sävellystuotannon listauksen ja esittelyn, joka on huomattavasti perusteellisempi kuin alan hakuteoksissa yleensä esiintyvä muutaman keskeisen laulun maininta. Forss onnistui myös saamaan aikoinaan talteen muistitietoa, joka ei muutoin olisi enää tutkijoiden ja musiikkimme historiaa harrastavien ulottuvilla.

* * *